

Možnosti rozvoje rodičovských kompetencí u žáků SOU a SOŠ

Bc. Alena Sochorová

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Alena SOCHOROVÁ**

Osobní číslo: **H090051**

Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Možnosti rozvoje rodičovských kompetencí u žáků
SOU a SOŠ**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti rodičovských kompetencí.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-504-2.

MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0870-1.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

ŠULOVÁ, L. Výchova k manželství a rodičovství na základních a středních školách. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-071-8-9.

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1369-4

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Eliška Zajitzová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

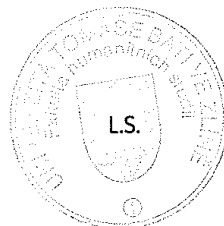
20. ledna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

29. dubna 2011

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 29.4.2011

Alena Bochorová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá rozvojem rodičovských kompetencí u žáků středních odborných učilišť a středních odborných škol. Vychází z pojmu rodina, rodičovské kompetence a také vymezuje postavení školy v oblasti rozvoje rodičovských kompetencí u žáků. Na uvedené teoretické poznatky navazuje praktická část. Cílem diplomové práce je zjistit, do jaké míry se škola podílí na rozvoji rodičovských kompetencí a následně navrhnout možnosti řešení této problematiky.

Klíčová slova: rodina, škola, rodičovské kompetence.

ABSTRACT

Diploma thesis deals with the development of parenting competences for students of secondary vocational schools and secondary specialized schools. It is based on the concept of family, parenting competences, and also defines the status of school in the development of parenting competences among pupils. The theory is followed by a practical part. The thesis aims to find out the extent to which the school participates in the development of parenting competences, and then to propose possible solutions of this problem.

Key words: family, school, parental competences.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Elišce Zajitzové, PhD. za cenné rady, metodické vedení, laskavost, pomoc a podporu. Děkuji také všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomohli uskutečnit šetření a svou vstřícností napomohli k vypracování této práce.

Motto:

„Někteří lidé si myslí, že jedinou rodičovskou povinností je dítě krmit, šatit a zajistit mu přístřeší. A tak děti vyrůstají jako dříví v lese. Jenže, jak víme, ani to dříví nevyrůstá vždycky rovně a zdravě. Některé stromky jsou pokroucené, rostou jeden přes druhého, utlačují slabší a některé z nich dokonce zahynou. A proto lesní inženýři plánují a dbají na vysazování stromků ve školkách, kde jsou chráněny a je o ně pečováno, aby se správně vyvinuly. Na to, aby mohl být vypěstován krásný les, je zapotřebí znalosti v lesnictví. To nepřipadá nikomu divné, protože na každou práci, která má k něčemu vypadat, je zapotřebí znalostí zaručených odbornou školou a výcvikem potvrzeným příslušným diplomem. ...jak je možné, že z požadavků odbornosti a profesionality je vyňato rodičovství...“

Eva Rheinwaldová

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 RODINA	14
1.1 FUNKCE RODINY	14
1.2 POVINNOSTI RODIČŮ.....	15
1.3 DÍTĚ JAKO SOUČÁST RODINY	16
1.3.1 Faktory rozvoje osobnosti dítěte	16
1.3.2 Specifika vývoje dítěte	17
1.3.3 Negativní dopad rodiny na rozvoj osobnosti dítěte.....	21
2 RODIČOVSKÉ KOMPETENCE	22
2.1 KOMPETENCE - DEFINICE	22
2.2 RODIČOVSKÉ KOMPETENCE	22
3 POSTAVENÍ ŠKOLY V OBLASTI ROZVOJE RODIČOVSKÝCH KOMPETENCÍ ŽÁKŮ SOU A SOŠ	25
3.1 ŠKOLA A FUNKCE ŠKOLY	25
3.2 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY	28
3.2.1 Systém kurikulárních dokumentů.....	28
3.2.2 Rámcové vzdělávací programy pro obory učební a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením	28
3.2.3 Školní vzdělávací programy pro obory učební a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením	33
3.3 RODIČOVSKÉ KOMPETENCE V KURIKULU SOU A SOŠ.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	38
4.1 CÍL PRÁCE	38
4.2 DÍLČÍ CÍLE	38
4.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKY A HYPOTÉZY.....	39
4.4 VÝZKUMNÉ METODY	39
4.4.1 Analýza dokumentů – Školský vzdělávací program	40
4.4.2 Dotazníkové šetření pro žáky	40
4.4.3 Experiment	41
4.5 VÝZKUMNÝ VZOREK	43
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	45

5.1	VÝSLEDKY ANALÝZY DOKUMENTŮ – ŠVP	45
5.2	VÝSLEDKY DOTAZNÍKŮ PRO ŽÁKY - TABULKY ČETNOSTÍ A GRAFY	48
5.3	VÝSLEDKY EXPERIMENTU - U-TEST MANNA A WHITNEYHO PRO TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ.....	59
6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	62
6.1	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	63
	ZÁVĚR	64
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	69
	SEZNAM OBRÁZKŮ	70
	SEZNAM TABULEK.....	71
	SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Rodina je domov, bezpečí. Rodina jsou lidé, ke kterým patříme. Rodiče, kterých podobu či vlastnosti neseme a předáváme je další generaci. Nejdůležitější zkušenosti pro život získáváme v této primární skupině. Většina z nás má s rodinou své vlastní zkušenosti. Jsou tak odlišné, jak odlišní jsme jedinec od jedince. Zkušenosti, které v rodině získáme, nás ovlivňují celý život. Rodinná výchova předurčuje zdravotní stav dítěte, jeho chování, zařazení do dalších skupin, vzdělání a rovněž partnerství. Ať už v rodině vyrůstáme nebo ne, ať je naše rodina funkční, či nefunkční, neseme si ji v sobě celý život. Základem zdravého duševního vývoje je tedy domov a fungující rodina. Domov je místo, kde se cítíme dobře, bezpečně, kde jsme přijímáni bez jakékoli podmínky. Domov tvoří lidé. Rodiče zajišťují, aby dítě žilo v atmosféře lásky a citu. Když tomu tak není, jsou děti často psychicky deprivované. Týrání, zanedbávání, či zneužívání jsou součástí dětství a vývoje jejich osobnosti. Rodina, která nepředá dětem správný model rodičovství, se vlastně podílí na neštěstí dětí svých, ale i svých vnoučat, protože rodičovské kompetence se předávají nejlépe osobním příkladem při výchově.

Při volbě tématu diplomové práce mě ovlivnilo několik podnětů. Jedním z nich jsou výsledky mé bakalářské práce, která se zabývala problematikou syndromu CAN a jeho výskytem ve Vsetíně. Z výzkumu bakalářské práce vyplynulo, že se syndromem CAN se v některé jeho formě setkalo téměř 37 % žáků. Zjistila jsem, že největší zkušenost s týráním, zneužíváním a zanedbáváním mají žáci učňovských oborů a žáci středních odborných škol a rovněž, že dětem nejvíce ubližují jejich nejbližší, tedy rodiče. Téměř 60 % těchto rodičů má střední vzdělání s výučním listem a 31 % těchto rodičů má střední vzdělání s maturitou.

Druhým, tím zásadnějším podnětem, je vlastní zkušenost z práce ve středním školství. Za tuto dobu jsem se setkala s velkým počtem žáků, kteří měli problematické rodinné podmínky. Projevuje se to nejen na jejich školních výsledcích, ale i v chování ke spolužákům i učitelům. Škola je mnohdy jediné místo, kde dítě někdo osloví a mluví s ním. Takové děti, které nejsou zvyklé, že se jim dospělý člověk věnuje, jsou zpočátku zaskočené, neumí komunikovat, neumí vyjadřovat svůj názor a už vůbec ne pokud se jedná o záležitosti osobnějšího charakteru.

Škola je důležitá instituce, která provází člověka několik let. Dětská duše je ve školních letech nejvůbec nejvíce, a pokud rodina není schopna dávat dětem lásku a předávat životní hodnoty, pak je škola ideálním prostředníkem podat správné informace o funkcích rodiny, o partnerství, o sexuálním chování a také o rodičovských kompetencích. Z tohoto důvodu je třeba se zaměřit na to, zda rodiče ví jak vychovávat a starat se o dítě – zda mají rodičovské kompetence.

Cílem diplomové práce je zjistit, zda se v učňovském a středním odborném školství dostává žákům dostatek informací o rodině, rodičovství a potřebách dítěte. Na tomto základě je koncipována má práce.

V teoretické části jsou vymezena teoretická východiska pro praktickou část a výzkum. Je zde pojednáno o rodině, jejich funkcích a povinnostech rodičů, o vývoji dítěte, potřebách dítěte, ale i o negativních dopadech rodiny na dítě v případě, že některá z funkcí rodiny není plněna. Ve druhé kapitole jsou definované rodičovské kompetence. Poslední kapitola specifikuje školu – jak její funkce, tak její kurikulární dokumenty. Tato část je věnována i rámcovým vzdělávacím programům se zaměřením na rodičovské kompetence v nich.

Praktická část je zaměřena na výzkum v oblasti rodičovských kompetencí. Pozornost se obrací na konkrétní školní vzdělávací programy ve školách, kde byli žáci nejčastěji postiženi syndromem CAN. Studium dokumentů v jednotlivých školských vzdělávacích programech zjišťují rozpracovanost rodičovských kompetencí. Dotazníkovou metodou pak zjišťují informovanost žáků v oblasti rodičovských kompetencí. Pro zvýšení informovanosti žáků je připraven Projekt rodinné výchovy. Výsledky zjištění posoudím, navrhu možnosti řešení dalšího rozvoje vědomostí v této zásadní oblasti života. Přínos práce a doporučení pro praxi objasním v závěru práce.

Vždyť pokud chceme něco udělat pro děti, musíme nejdříve něco učinit pro jejich budoucí primární vychovatele – ukázat jim cestu k pozitivnímu rodičovství.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

V této kapitole je pojednáno o funkcích rodiny, rodičovské zodpovědnosti, ke které patří i znalost vývojové psychologie a potřeb dítěte. Dítě je součástí rodiny, jejím nezastupitelným členem a součástí. Jsou však i děti, kterým se tohoto pocitu nedostává, jsou mnohdy psychicky deprivované nenaplňováním potřeb nebo následkem týrání.

1.1 Funkce rodiny

Podle Psychologického slovníku je rodina definována jako „*společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.*“ (Hartl, 2009, s. 512) Instituce rodiny provází člověka odedávna. Takzvanou nukleární rodinu tvoří rodiče s dítětem či dětmi. Pedagogický slovník uvádí, že „*vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury.*“ (Průcha, 1995, s. 189) Její členové plní společensky uznávané role, sdílejí společnou domácnost a v ideálním případě si plní své funkce, které jsou popsány níže.

Biologická a reprodukční funkce rodiny

„*Po staletí byla manželská rodina v našem kulturním okruhu legitimním rámcem sexuálních vztahů, a to při současném předpokladu, že hlavním smyslem sexuality je početí dětí.*“ (Havlík, Kořa, 2007, s. 68) V posledním čase se objevuje trend odkládat sňatky i početí dítěte a také počít dítě bez existence sňatku. Výrazné je také omezení reprodukce na minimum. Statistiky porodnosti vzrůstají jen díky vyšší porodnosti menšin a přistěhovalců.

Emocionální funkce a tvorba domova

Emocionální funkce dnes patří k nejzásadnějším a v současnosti její význam roste. Havlík a Kořa dále uvádí, že pozice dítěte se z historického hlediska měnila z člena domácnosti, který se podílel na každodenním fungování a přežití rodiny, na objekt péče ochrany a lásky. „*Emocionální spojení je spjato s tvorbou domova. Proto tak důležitá tvorba domova klade na rodinu mimořádné emocionální a morální nároky, jimž ne každé rodinné soužití je s to dostát.*“ (Havlík, Kořa, 2007, s. 71)

Nová dělba práce, přesun velké části obyvatelstva do měst přináší s sebou i negativní dopad na rodinu. Domů se vrací členové domácnosti až po práci mnohdy časově náročné. Typické je i trávení mimopracovní doby mimo rodinu.

Ekonomická funkce

Z dlouhodobého pohledu patřila mezi funkce nejvýznamnější. Zainteresovanost všech členů rodiny a dělba práce zajišťovaly mnohdy pouhé přežití svých členů. Ve druhé polovině 20. století se přesouvá ekonomické zajištění mimo rodinu. Důsledkem je stále méně času, který členové rodiny tráví spolu. Ze stejného důvodu se přesouvala i péče o děti, chudé, staré a nemocné na instituce zřízené státem.

Socializační a výchovná funkce

Socializační funkci zajišťuje od útlého věku rodina, postupně se přidávají předškolní a školní zařízení a také média. Havlík a Kot'a (2007) uvádí, že mimo rodiny mají radikální vliv na socializaci vrstevníci, zvláště v období pubescence a dospívání. Nelze opomenout v souvislosti se socializační a výchovnou funkcí školu, která se stala součástí života rodiny, ovlivňuje její organizaci i hodnotový systém.

Relaxační funkce

V současné době se k ostatním funkcím rodiny přidává i relaxační funkce. Její hlavní náplň se přirovnává k tvorbě domova. Je to místo klidu, odpočinku, relaxace. Uchylujeme se do ní po náročném pracovním vytížení a pomáhá nám překonávat obtížné životní situace.

1.2 Povinnosti rodičů

Podle zákona o rodině č. 94/1963 Sb. je rodičovská zodpovědnost vymezena jako soubor práv a povinností náležejících oběma rodičům. Rodiče mají právo i povinnosti pečovat o nezletilé dítě, zejména o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Dále pak mají práva a povinnosti při zastupování nezletilého dítěte a při spravování jeho jmění. Přičemž při výkonu těchto práv a povinností jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled, který odpovídá stupni vývoje dítěte. Rodiče mají také právo užívat výchovné prostředky, ty však musí být přiměřené a nesmí být jimi dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový,

rozumový a mravní vývoj (tímto je poměrně výstižně určena hranice trestání dítěte – je zakázáno jakékoli fyzické ubližování dítěti vedoucí k újmě na zdraví i ponižující tresty narušující citový vývoj). V §32 zákona o rodině je rodičům přiznána rozhodující úloha ve výchově dětí. Mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

V Úmluvě o právech dítěte č.104/1991 Sb.,v článku 29 jsou vymezeny cíle výchovy dítěte. Výchova dítěte by měla směřovat k rozvoji jeho osobnosti, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejvyšší míře, měla by být zaměřená na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, úcty k rodičům, vlastní kultuře, jazyku a národním hodnotám i hodnotám jiných kultur, úcty k přírodnímu prostředí a v neposlední řadě by měla výchova připravovat dítě na zodpovědný život ve svobodné společnosti. Přičemž prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají podle článku 18 Úmluvy oba rodiče a základním smyslem jejich péče musí být zájem dítěte.

Valné shromáždění OSN schválilo a vyhlásilo **Deklaraci práv dítěte**, kde v zásadě 6 je napsáno, že dítě potřebuje k plnému a harmonickému vývoji své osobnosti lásku a porozumění. Pokud je to možné, má vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědní, a v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení...Ve všech zásadách je zdůrazňován zájem dítěte, jeho ochrana před jakýmkoliv formami nedbalosti, krutosti či diskriminace.

1.3 Dítě jako součást rodiny

Velkým úkolem rodičů je dát dítěti najevo, že je s nimi, protože si jej přáli, že může být samo sebou, může žít způsobem odpovídajícím jeho věku, má právo cítit smutek, strach, radost či zlobu. Tím úkolem je zajistit zdravý rozvoj osobnosti.

1.3.1 Faktory rozvoje osobnosti dítěte

Zdravé a přiměřené uspokojování všech zmíněných potřeb významně determinuje budoucí vývoj dítěte a jeho chování v dospělosti.

- **Je to především potřeba náležitého přísunu podnětů zvenčí.** Centrální nervový systém musí být dostatečně stimulován podněty z okolí, aby se mohl naladit na patřičný výkon. Tyto podněty mu zprostředkují jeho smysly a ono je od prvních

dnů života uzpůsobeno k tomu, aby je přijímalo a zpracovávalo. Proto je důležité si s dítětem povídat, přestože samo ještě nemluví, mazlit se s ním, dělat legraci a vymýšlet zábavu.

- **Významnou potřebou je potřeba smysluplného světa.** Aby se z podnětů mohly stát poznatky a zkušenosti, musí být v podnětech určitý řád a smysl. Jedná se o základ veškerého učení. Když tedy dítě dělá určitou činnost, my z toho máme radost a povzbuzujeme ho, aby to opakovalo, napomáháme uvádění smyslu do dění světa. Dítě se tak učí pro radost naši i svou.
- **Potřeba životní jistoty.** Ta se nejvýznamněji naplňuje v citových vztazích k lidem, kteří jsou kolem a kteří k nám patří. Jedině s takovou jistotou se dítě vydává na dobrodružné výpravy za poznáním světa. Bez této jistoty ho ovládá úzkost, která pak svazuje či provokuje k tomu, aby ji člověk překonával nějakým společensky nežádoucím způsobem. Častým projevem absence jistoty je potom agresivní chování vůči slabším jedincům.
- **Potřeba vlastní společenské hodnoty, potřeba být uznáván a oceňován, či prostě přijímán.** Vědomí této hodnoty označujeme jako „identita“, tedy vědomí vlastního já, neboli sebe-vědomí. To má být utvářeno zdravě, což znamená, že ten, kdo má dostatek jistoty sám v sobě, může být oporou i druhým.
- **Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.** Uspokojení této potřeby nám umožňuje žít v čase, od minulosti k budoucnosti, na něco se těšit, k něčemu směřovat, o něco se snažit. (Matějček, 1997)

Vývoj dítěte, péče (i nepéče) o něj, uspokojení (i neuspokojení) jeho potřeb, to vše působí na celkový rozvoj dítěte a jeho zrání.

1.3.2 Specifika vývoje dítěte

„K jednotlivým vývojovým obdobím se vztahují hlavní životní potřeby, které mají vliv na naplnění či nenaplnění dalšího vývoje osobnosti a její fungování v rodině a ve společnosti vůbec“. (Zelená, 2006, s. 6) Autorka vychází z psychodynamicky orientované teorie E. H. Eriksona. Erikson zastával názor, že každé období má pozitivní nebo negativní vyústění pro vývoj osobnosti.

Tabulka 1: Vývojová období a úkoly

Vývojová období		Vývojové úkoly		
Kojenecký věk	0 – 1 rok	Důvěra	X	Nedůvěra
Rané dětství	1 – 3 roky	Autonomie	X	Stud,pochybnost
Období hry	3 – 5 let	Iniciativa	X	Vina
Školní věk	6 – 11, 11 – 15 let	Snaživost	X	Netečnost
Adolescence	15 – 19 let	Identita	X	Zmatení rolí
Mladá dospělost	20 – 30 let	Intimita	X	Osamělost
Dospělost	30–40, 40–50, 50-60	Generativita	X	Stagnace
Stáří	60-x let	Integrita	X	Zoufalství

(Zelená, 2006, s. 6)

Vývojovou psychologií se zabývají vedle Kurice i Langmeier, Krejčířová, Vágnerová. Celoživotní cyklus člověka se dělí na tři výrazné etapy. První z nich je mládí (asi do dvacátého roku života) a touto etapou se budu ve své práci zabývat. Podle Kurice jsem použila následující periodizační systém:

Stadium nitroděložního vývoje

„Počátečním uzlovým bodem je početí. Vývoj probíhá od období zárodečního a embryonálního, fetálního prenatálního a v užším smyslu až po porod. K porodu dochází po 280–ti dnech, tedy po deseti lunárních měsících nebo běžných devíti měsících.“ (Kuric, 2001, s. 11) V tomto období je důležitých několik faktorů, které ovlivňují vývoj dítěte. Když je těhotenství plánované a dítě chtěné, je pro matku celkem přirozené dodržování zdravé životosprávy, přiměřeného pohybu a vyhýbání se škodlivým vlivům. Citové spojení s dítětem a navázání vztahu už v tomto období je základem celého dalšího zdárného psychického vývoje. Pokud je těhotenství neplánované, je nebezpečí, že v jeho začátku se mohou vlivem nežádoucího chování matky vyskytnout poruchy či deformace plodu, které jsou nevratné. Co se týká porodu samotného, je to nesmírně důležitý a také nebezpečný krok do života.

Stadium kojence

Kuric (2001) uvádí, že první část tohoto období se nazývá novorozenec, kde se organismus dítěte přizpůsobuje na nové podmínky života. Do jednoho roku kojeneček postupně získává kontrolu nad svým tělem. Kolem jednoho roku samostatně už chodí, navazuje sociální kontakty i za pomoci prudkého rozvoje řeči. Rychlý rozvoj všech složek osobnosti je odměnou pro matku (nebo jiného pečovatele), otce, ale i pro celou širší rodinu. V tomto období se matka učí rozeznávat potřeby dítěte, adekvátně na ně reagovat a dítě uspokojovat. Matka se velmi rychle naučí rozeznávat různé signály, různé druhy pláče, ne vždy je dítě hladové, někdy stačí vzít dítě do náruče. V tomto období se začíná projevovat empatie matky. Jak víme, není to dáno každé matce. Pro dítě je matka klíčovou osobou, stejně tak jako domov a stálost vztahů. Pokud dítě v tomto období nezíská důvěru v nejbližší pečovatele, je to patrně základ pro neuspokojivé další citové vztahy. Říčan (2006) říká, že náprava je možná, pokud se bude dodatečně a psychologicky moudře postupovat. Po třetím roce je už pomoc obtížná a po šestém roce ztracena.

Stadium raného dětství

Následuje po kojenečském stadiu a končí třetím rokem. Převládají orientační a senzomotorické manipulační schopnosti. Utváří se vědomí vlastního já, roste sebevědomí dítěte, což se začíná projevovat vzdorem či trucovitostí. (Kuric, 2001)

Absolvovala jsem pracovní školení v rámci projektu Zavádění evaluačních nástrojů pro zlepšování kvality vzdělávání ve Zlínském kraji. Školitel, psycholog Halda, použil neobvyklou formulaci – „**dítě do tří let se má koupat v mateřské lásce**“ – toto slovní spojení se mi vrylo do paměti a nosím ho v sobě pro jeho pravdivost a jednoduché vyjádření toho nejpodstatnějšího pro tato dvě vývojová období.

Stadium předškolního dětství

Začíná čtvrtým a končí šestým rokem. Dítě chodí do mateřské školy a typickou činností je hra. Hrou se také posouvá v připravenosti na začátek školní docházky. Dětská osobnost je zralejší, jednou z charakteristik tohoto období je položení základu socializace. Dítě je zvědavé, otázky začínající proč? jsou na denním pořádku a posouvají dítě v jeho náhledu na svět. Typický je tělesný růst – postava se prodlužuje, poměr správného růstu lze ke konci tohoto období změřit i takzvanou filipínskou mírou. Důležitý je i rozvoj tělesné obratnosti, která mu umožňuje provádět množství aktivit. Dítě je schopno zvládnout jednoduché

domácí práce. Rozvíjí se logické i matematické myšlení. Je velmi rádo chváleno, což je prospěšné při dalších aktivitách. Dítě velmi dobře ví, co se smí a co nikoliv, pocit viny už rovněž dokáže chápat. Pocit viny se v něm znásobí, když je trestáno, ale Matějček (1986) doporučuje spíše odměňovat správné chování, než užívat tresty. Samozřejmě ideální je, když rodiče vlastním příkladem posilují správné mravní zásady.

Stadium školního dětství

Stadium školního dětství je ohraničeno začátkem školní docházky a ukončením nižšího stupně základní školy, asi mezi 10. a 11. rokem. Ke konci období dochází k pozorovatelným vývojovým změnám, které jsou patrné hlavně u děvčat, a nazýváme je prepubertou. „Podle Piageta se toto období kryje zhruba se stadiem konkrétních operací ve vývoji myšlení. Dochází zde ke změnám v sociálním chování pubescenta, ke zvyšování jeho sebevědomí, ke zvýšené citlivosti, k zájmu o sebe samého.“ (Kuric, 2001, s. 12)

Stadium pubertální

Změny v chování jsou způsobeny činností žláz s vnitřní sekrecí – pohlavní dospívání. Typické jsou výkyvy v chování, citová vzplanutí, která ale ještě nemají hloubku. Citová labilita je sice nápadná, ale pubescent se začíná výrazně kontrolovat a dbát o svůj vzhled. Zájem o druhé pohlaví posiluje péči o svůj zevnějšek, ale i o vnitřní atraktivitu a osamostatňování se od rodičů. Bez velké kritiky nejen učitelů se neobejdou a dokazují tím, že už nejsou děti. Přátelství a vrstevníci jsou neodmyslitelnou součástí, stejně jako nekonečné rozhovory a úvahy o etice, citech a lásce.

Stadium adolescence

Období mezi 15. a 20. rokem. Na jedné straně krásné mládí, duševně i fyzicky nejatraktivnější, žije na vlastní zodpovědnost a svobodně. Na druhé straně dokončení určité etapy – přípravy na profesní život, rozhodování o osamostatnění nebo dalším studiu. Snaha najít ideální životní náplň i lásku. Říčan (2006) uvádí, že adolescent je v morálce absolutista. Trápí ho bída, hlad, ekologické katastrofy, vyzdvihuje solidaritu. Jeho přísným soudům neuniknou rodiče, učitelé a společnost obecně. Hájí své názory a vyžaduje i od rodičů diskusi o jejich způsobu života. Tím, že ho posloucháme a diskutujeme s ním, mu dáváme jako rodiče najevo to, že ho bereme vážně. Ve všem se skrývá hledání odpovědi na smysl života, jedinečnost, víru, prostě hledání své vlastní identity.

1.3.3 Negativní dopad rodiny na rozvoj osobnosti dítěte

Pokud rodina není schopna, nebo nemůže naplňovat své funkce projeví se to i na osobnosti dítěte. Čím je dítě menší, tím více je jeho osobnost touto skutečností poznamenána. U syndromu CAN je nebezpečí nejen v dětství ale i v dospívání. Následkem negativních vlivů na osobnost může vzniknout i psychická deprivace.

Psychická deprivace

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostatečné míře po dosti dlouhou dobu.“ (Langmeier, Matějček in Matějček, 1997, s. 8) Autor dále uvádí, že tak jako existují základní biologické potřeby, které musí být plně uspokojeny, aby dítě vůbec přežilo (teplo, potrava, ochrana před nebezpečím atd.), musí být uspokojovány i psychické potřeby, aby se dítě mohlo vyvíjet v psychicky zdravou a zdatnou osobnost. (Matějček, 1997)

Syndrom CAN

Syndromem CAN se zabývá Matějček, Dytrych, Dunovský, Slaný, Špeciánová, Pöthe a další autoři. Tento problém hýbe společností i dnes a zdá se, že nevymizí ze společnosti nikdy. Podle Mezinárodní klasifikace nemocí, položka T 74 uvádí syndromy týrání – zanedbávání, opuštění dítěte, tělesné týrání, syndrom „bitého dítěte“, sexuální zneužívání, psychické týrání i jiné týrání. Pöthe (1999) uvádí, že bolest psychická je nezměřitelná. Jakákoliv forma CAN zanechá na duši dítěte bolest a to pravděpodobně na celý život.

2 RODIČOVSKÉ KOMPETENCE

Na základě předchozí kapitoly – z funkcí rodiny, povinnosti rodičů, potřeb a specifik dětí je možno definovat rodičovské kompetence.

2.1 Kompetence - definice

Podle Psychologického slovníku znamená pojem kompetence „*schopnost, způsobilost, kvalifikaci*“. (Hartl, 2009, s. 263)

Pedagogický slovník vymezuje kompetenční minimum jako „*soubor vědomostí a dovedností vytvářejících základní způsobilost pro výkon určité profese*.“ (Průcha, 1995, s. 101)

V souvislosti s pojmem kompetence se v angličtině používají dva termíny. Jedná se o competency a competence. Oba dva pojmy v běžném jazyce znamenají oprávnění nebo pravomoc, v přeneseném významu schopnost, způsobilost, zručnost, obratnost, kvalifikaci. Různí autoři však dávají tomuto přenesenému výrazu jiný význam a použitím jednoho z výrazů se snaží příkládaný význam specifikovat. Jedni používají tvar competence pro kvalifikaci a tvar competency pro schopnost chování, druzí zase naopak. (Armstrong, 2007)

2.2 Rodičovské kompetence

Rodičovské kompetence tedy znamenají schopnosti vztahující se k rodičovství, rodičovská způsobilost. O rodičovské kvalifikaci však mluvit nemůžeme. Zabezpečení dítěte, jeho podpora, vedení a všeobecné blaho je závislé od mnoha faktorů. Na základě vývoje dítěte, jeho potřeb a funkcí rodiny jsem určila alespoň některé rodičovské kompetence a jejich kategorie, které mi následně poslouží jako východisko pro praktickou část.

Rodičovské kompetence:

- **Schopnost zvládnout základní péči**
  - zvládnout zdravotní stav dítěte
  - naučit dítě pečovat o sebe

- zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte
- zabezpečit dostatečný příjem rodiny
- **Zajistit dítěti bezpečí**
  - zajistit dítěti bezpečný domov – jistota v osoby pečující
  - věnovat pozornost emoční stránce osobnosti
  - zvládnout emoční dovednosti
  - učit dítě empatií
  - dítě milovat bezpodmínečně
- **Umět dítě stimulovat**
  - podporovat styk se širší rodinou i sociálním okolím a vrstevníky
  - zajistit podporující výchovu
  - poskytnout možnost přiměřené socializace
  - vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli
  - naučit dítě přijímat své tělo
  - vést dítě k sebevzdělávání
- **Zajistit dítěti stabilitu**
  - vytvořit kvalitní vztahy v rodině
  - vytvořit hodnotový systém rodiny
  - schopnost zvládnout sebeovládání
- **Zvládnout vedení dítěte** (výchovný styl, odměny a tresty)
  - zvládnout komunikační dovednosti - aktivní naslouchání
  - důslednost ve výchově
  - laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru)
  - trestat přiměřeně bez ponižování

Všechny faktory a potřeby, které jsem zde zmínila, jsou potřebné, abychom mohli označit rodinu jako fungující. Všechny faktory se jedinec učí získávat a zvládat ze své primární rodiny, ve vyšším věku i sebevzděláváním, prostě se počítá s tím, že je to přirozené, automatické, že není nutné je získávat ve školách. Je nám všem dobře známé, že si naučené způsoby chování a také výchovy přenášíme z dětství do dalšího života a čím jsme starší, tím se projevují více.

3 POSTAVENÍ ŠKOLY V OBLASTI ROZVOJE RODIČOVSKÝCH KOMPETENCÍ ŽÁKŮ SOU A SOŠ

Školy – základní i střední provázejí téměř všechny děti a mladé lidi. Na dětství a mládí ve školních lavicích vzpomínáme celý život, někdo rád, jiný nerad. Níže popsané funkce nám přiblíží, čím se školy zabývají. Splňují ale vše, co se od nich očekává?

Tato kapitola se zabývá funkcemi školy, nahlédneme do kurikulárních dokumentů a Rámcových vzdělávacích programů pro obory maturitní i učňovské, zda se v nich vyskytují kompetence vztahující se k rodičovství.

3.1 Škola a funkce školy

„Škola je společenská instituce, jejíž tradiční funkcí je poskytovat vzdělání žákům příslušných věkových skupin v organizovaných formách podle určitých vzdělávacích programů. Pojetí a funkce školy se mění se změnami společenských potřeb. Stala se místem socializace žáků, podporujícím jejich osobnostní a sociální rozvoj a připravujícím je na život osobní, pracovní a občanský.“ (Průcha, 1995, s. 221)

K nejvýraznějším a nejběžněji zmiňovaným patří funkce výchovná a vzdělávací, má však i mnohé další funkce.

„V současné době se hovoří o následujících funkcích školy:

- *funkce výchovná*
- *funkce vzdělávací*
- *funkce kvalifikační*
- *funkce integrační*
- *funkce selektivní*
- *funkce ochranná*
- *funkce resocializační či nápravná“* (Kořa, 2007, s. 98)

Funkce výchovná

Výchovná funkce je součástí socializačního procesu a slouží k formování vlastností, citů, vůle charakteru, tedy těch osobnostních vlastností, které se projevují v chování a jednání. Obecně vzato, výchovné procesy jsou ty, které se vztahují ke kultivaci osobnosti jako takové.

Funkce vzdělávací

Vzdělávání představuje podle Koti (2007) osvojené vědomosti a dovednost je požívat. Důležitým úkolem školního vzdělávání je schopnost přejít od vzdělávání k sebevzdělávání. Dosažené vzdělání má rovněž posilovat sebevědomí v tom, že něco umí, zná.

Funkce kvalifikační

Vytvoření základních kvalifikačních předpokladů je úkolem především středních a vysokých škol. V současnosti je také potřeba počítat s tím, že během života pravděpodobně nevystačíme pouze s jednou kvalifikací. Změny ve společnosti nutí měnit zaměstnání a mnohdy je potřeba původní kvalifikaci změnit, rozšířit. Školství, hlavně to střední a odborné, je mnohdy v rozporu s požadavky trhu, někdy ani není možné rychle reagovat na potřeby trhu v tom kterém regionu a vytvářet odborníky s kvalifikací, která je právě žádaná.

Funkce integrační

„Integrační funkci naplňuje škola v první řadě tím, podporuje vytváření postojů a dovedností umožňujících sociální styk a komunikaci nejen uvnitř školy, ale i v sociálním životě širšího společenství“. (Kořa, 2007, s. 101) Integrační funkce je naplňována také tím, že se žáci učí respektu k odlišnostem a individualitě různých lidí, učí se druhé odhalovat, rozumět jim, navazovat s nimi vztahy, které je mohou posouvat dál a učí se komunikovat jinak, než je obvyklé.

Funkce selektivní

Selekce je prováděna na mnoha úrovních. Už při vstupu do školy, při přechodu na vyšší vzdělávací stupně se konají přijímací zkoušky a i maturitní zkouška. V neposlední řadě slouží k selekci i samotné známkování, i když na to můžeme mít různý názor.

Funkce ochranná

U nezletilých dětí plní škola funkci ochrannou v plném rozsahu, to znamená, že je o děti postaráno po celou dobu pobytu ve škole. Patří sem i ochrana osobních údajů. Škola má rovněž děti chránit před škodlivými sociálně patologickými jevy.

Funkce resocializační či nápravná

Jedná se hlavně o některá speciální školská zařízení, která jsou ustavena při vězeních pro mladistvé, při nemocnicích apod. Kořa (2007) uvádí i příklady základních škol, které slouží nezletilým vrahům, zlodějům nebo dětem z rozvrácených rodin nebo nevhodného sociálního prostředí.

3.2 Kurikulární dokumenty

V České republice jsou děti vzdělávány systematicky, od předškolního období, přes nižší sekundární, vyšší sekundární, postsekundární až po terciární školství. Povinná školní docházka zahrnuje první a druhý stupeň základní školy – děti ji absolvují od šesti do patnácti let.

Já se ve své práci zabývám žáky středních odborných škol a středních odborných učilišť, což spadá do vyššího sekundárního vzdělávání a níže představuji kurikulární dokumenty pro tento stupeň vzdělání.

3.2.1 Systém kurikulárních dokumentů

„Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha, a zákon č. 561/2004 Sb. O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) zavádějí do vzdělávací soustavy nový systém vzdělávacích dokumentů. Kurikulární dokumenty jsou tvořeny na dvou úrovních: státní – v podobě Národního programu vzdělávání a rámcových vzdělávacích programů (RVP) a školní – v podobě školských vzdělávacích programů (ŠVP), podle kterých se uskutečňuje vzdělávání v konkrétní škole. Nový systém tvorby vzdělávacích programů je pouze jedním z článků kurikulární formy. Dalším je změna vlastního procesu výuky, její modernizace s cílem zlepšit kvalitu vzdělávání a připravenost žáků na 21. století.“ (RVP, 2007, s. 2)

Dále je pozornost věnována RVP pro obory s výučním listem a obory maturitní.

3.2.2 Rámcové vzdělávací programy pro obory učební a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením

RVP pro obory vzdělání s výučním listem a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením jsou zpracovány tak, aby zajišťovaly srovnatelnou úroveň odborného vzdělávání a přípravy všech absolventů a aby zároveň umožňovaly škole reagovat na potřeby trhu práce v regionu nebo vytvářet odborná zaměření pro určité skupiny odborných činností. RVP rovněž kladou důraz na význam všeobecného vzdělání. Na rozvoj žáků a na jeho odbornou přípravu a pro získání kompetencí potřebných k výkonu povolání. Všeobecné vzdělávání má zdůrazňovat důležitost celoživotního vzdělávání. Také porozumět současným jevům ve společnosti i překotnému vývoji vědy a techniky rovněž pro přizpůsobení se měnícím se

životním i pracovním podmínkám. Do všeobecného vzdělávání je ne rozdíl od dosavadního začlenění do odborných předmětů, vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích a základní ekonomické vzdělávání.

Samostatně jsou zpracovány oblasti odborného vzdělávání a samostatně oblast všeobecného vzdělávání, které navazuje na základní vzdělávání.

RVP obsahují i tzv. průřezová témata - Občan v demokratické společnosti, Člověk a životní prostředí, Člověk a svět práce, Informační a komunikační technologie. Tato témata se mohou realizovat i dalšími aktivitami a jsou důležitá hlavně pro motivaci a působí preventivně. (RVP, 2007)

*„**Kompetence** - pojem, který se nyní uplatňuje v české i zahraniční pedagogice a kurikulárních dokumentech se snaží postihnout, že cílem vzdělání není jen osvojení poznatků a dovedností, ale i vytváření způsobilostí potřebných pro život nebo výkon povolání. Chápeme jím ohraničené struktury schopností a znalostí a s nimi související dovednosti, postoje a hodnotové orientace, které jsou předpokladem pro výkon žáka – absolventa ve vymezené činnosti (vyjadřují jeho způsobilost nebo schopnost něco dělat, jednat určitým způsobem). V RVP se kompetence dělí na klíčové a odborné, ve skutečnosti však neexistují odděleně, prolínají se.“ (RVP, 2007, s 4)*

V současné době úlohou vzdělávání osvojení a rozvoj klíčových kompetencí, tyto jsou definovány jako **klíčové kompetence** (KK).

KK zahrnují vědomosti, dovednosti, postoje a hodnoty, které jsou důležité pro osobnostní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a pracovní uplatnění. Dají se univerzálně použít i v jiných situacích.

„Ve výuce se neváží na konkrétní vyučovací předměty, lze je rozvíjet prostřednictvím všeobecného i odborného vzdělávání, v teoretickém i praktickém vyučování, ale i prostřednictvím různých dalších aktivit doplňujících výuku, kterých se žáci sami aktivně účastní. KK odborného vzdělávání se odvíjejí od Evropského referenčního rámce klíčových kompetencí pro celoživotní vzdělávání a navazují na KK RVP ZV.“ (RVP, 2007, s. 4)

Vedle klíčových kompetencí v RVP definovány i **odborné kompetence**. Vycházejí z kvalifikačních standardů a požadavků pro tu kterou profesi a vyjadřují profil absolventa.

„Tvoří je soubor odborných vědomostí, dovedností, postojů a hodnot potřebných pro výkon pracovních činností daného povolání nebo skupiny příbuzných povolání.“

(RVP, 2007, s. 4)

Cíle středního odborného vzdělávání

Jako teoretické východisko pro koncipování struktury cílů středního vzdělávání byl použit známý a respektovaný koncept čtyř cílů vzdělávání pro 21. století. V souladu s tím je záměrem středního vzdělávání připravit žáka na úspěšný, smysluplný a odpovědný osobní, občanský i pracovní život v podmínkách měnícího světa, tzn.:

- a) **Učit se poznávat**, tj. osvojit si nástroje pochopení světa a rozvinout dovednosti potřebné k učení se, prohloubit si v návaznosti na základní vzdělání poznatky o světě a dále je rozšiřovat.
- b) **Učit se pracovat a jednat**, tj. naučit se tvořivě zasahovat do prostředí, které žáky obklopuje, vyrovnávat se s různými situacemi a problémy, umět pracovat v týmech, být schopen vykonávat povolání a pracovní činnosti, pro které byl připravován.
- c) **Učit se být**, tj. rozumět vlastní osobnosti a jejímu utváření, jednat v souladu s obecně přijímanými morálními hodnotami, se samostatným úsudkem a osobní zodpovědností.
- d) **Učit se žít společně**, učit se žít s ostatními, tj. umět spolupracovat s ostatními, být schopen podílet se na životě společnosti a nalézt v ní své místo. (RVP, 2007)

Klíčové kompetence

a) Kompetence k učení

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni efektivně se učit, vyhodnocovat dosažené výsledky a pokrok a reálně si stanovovat potřeby a cíle svého dalšího vzdělávání.

b) Kompetence k řešení problémů

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni samostatně řešit běžné pracovní i mimopracovní problémy.

c) Komunikativní kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni vyjadřovat se v písemné i ústní formě v různých učebních, životních i pracovních situacích.

d) Personální a sociální kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli připraveni stanovovat si na základě poznání své osobnosti přiměřené cíle osobního rozvoje v oblasti zájmové i pracovní, pečovat o své zdraví, spolupracovat s ostatními a přispívat k utváření vhodných mezilidských vztahů.

e) Občanské kompetence a kulturní povědomí

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi uznávali hodnoty a postoje podstatné pro život v demokratické společnosti a dodržovali je, jednali v souladu s udržitelným rozvojem a podporovali hodnoty národní, evropské i světové kultury.

f) Kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni optimálně využívat svých osobních a odborných předpokladů pro úspěšné uplatnění ve světě práce, pro budování a rozvoj své profesní kariéry a s tím související potřebu celoživotního učení.

g) Matematické kompetence

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni funkčně využívat matematické dovednosti v různých životních situacích.

h) Kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi pracovali s osobním počítačem a jeho základním a aplikačním programovým vybavením, ale i s dalšími prostředky ICT a využívali adekvátní zdroje informací a efektivně pracovali s informacemi. (RVP, 2007)

Odborné kompetence

Odborné kompetence jsou už přímo směřované na jednotlivé typy odbornosti a podle nich jsou rozpracované a popsány jednotlivé dílčí kvalifikace.

Průřezová témata

Průřezová témata by se měla objevovat ve všech částech ŠVP a jedná se o výchovu žáků k cílevědomému úsilí o znalosti a dovednosti potřebné k občanskému životu. Jedná se o tato témata:

1. Občan v demokratické společnosti

„Podle RVP se výchova k demokratickému občanství zaměřuje na vytváření a upevňování takových postojů a hodnotové orientace žáků, které jsou potřebné pro fungování a zdokonalování demokracie. Nejde však pouze o postoje, hodnoty a jejich preference, ale také o budování občanské gramotnosti žáků, tj. osvojení si faktické, věcné a normativní stránky jednání odpovědného občana. Výchova k demokratickému občanství se netýká jen společenskovední oblasti vzdělávání, v níž se nejvíce realizuje, ale postupuje celým vzděláváním a nezbytnou podmínkou její realizace je také demokratické klima školy, otevřené k rodičům a k širší občanské komunitě v místě školy.“ (RVP, 2007, s. 58)

Součástí tohoto průřezového tématu je i výchova k morálce, odpovědnosti a toleranci, což určitě přispěje i k odpovědnému rodičovství.

2. Člověk a životní prostředí

„Podle RVP patří udržitelný rozvoj mezi priority EU a také naší republiky. Nezbytným předpokladem jeho realizace je příprava budoucí generace k myšlení a jednání v souladu s principy udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách“ (RVP, 2007, s. 59)

Environmentální vzdělávání a výchova je důležitou složkou RVP. Žáci se mají zamýšlet nad tzv. principem udržitelnosti. Význam této výchovy spočívá v ovlivňování přístupu k životnímu prostředí. V souvislosti s jejich odborným vzděláváním má význam na pracovní a životní podmínky.

3. Člověk a svět práce

Podle RVP je jedním ze základních cílů příprava takového absolventa, který má nejen odborné znalosti, ale který se díky nim také dokáže úspěšně prosadit na trhu práce a v životě. Toto průřezové téma doplňuje odborné znalosti a dovednosti i orientaci v právech a povinnostech zaměstnanců a zaměstnavatelů. Přibližuje žákům význam dalšího vzdělávání, možnosti rekvalifikace, ale i například sestavování žádostí o zaměstnání a dalších písemností potřebných k sebezprezentaci. (RVP, 2007)

3.2.3 Školní vzdělávací programy pro obory učební a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením

Základním východiskem pro zpracování ŠVP jsou RVP. Při plánování školního kurikula je důležité provést jak analýzu podmínek školy, ale i analýzu lokálního a regionálního trhu práce.

Celková koncepce a záměry školy, její reakce na sebehodnocení a školní klima jsou nezbytnou podmínkou pro tvorbu školního vzdělávacího programu.

Navázání spolupráce se sociálními partnery je důkazem promyšlené koncepce školy a provázání odborné výuky s praxí a současně je tak možnost mnohem flexibilněji reagovat na případné změny potřeb trhu. Nezbytnou součástí získávání informací při tvorbě ŠVP jsou rodiče a širší veřejnost.

Analýza práce školy se provádí formou vnitřního sebehodnocení – vnitřní autoevaluací. Ve Zlínském kraji se zavádí jednotný evaluační nástroj pro všechny střední školy - technikou barvově slovních asociací, jak jsem se zmínila i v podkapitole 1.3.2. Jednotlivé střední školy pak ještě mohou provádět i vlastní evaluaci. Vše by pak mělo vést ke zvyšování kvality vzdělávání a také k informacím o zpracování ŠVP, případně pro návrh na jeho změny.

3.3 Rodičovské kompetence v kurikulu SOU a SOŠ

Následující podkapitola se zabývá výskytem rodičovských kompetencí nebo některých jejich kategorií v RVP pro obory učňovské a obory maturitní.

Podle RVP (2007) je obecným cílem středního odborného vzdělávání připravit žáka na úspěšný, smysluplný a odpovědný osobní, občanský i pracovní život v podmínkách měnícího se světa.

Na základě stanovených rodičovských kompetencí (vymezené v kap. 2.2), byly vyhledány v RVP pro obor vzdělání s výučním listem i pro obor vzdělání s maturitním vysvědčením stejné nebo podobné kategorie, které jsou zaznamenány tabulce (viz. níže).

V levém sloupci jsou uvedeny rodičovské kompetence, v pravém sloupci obsah učiva z RVP v rámci nějž si odpovídající rodičovské kompetence žáci osvojí.

Tabulka 2: *Rodičovské kompetence*

Rodičovské kompetence	Výskyt rodičovských kompetencí v RVP SOU a SOŠ (2007)
<p>Schopnost zvládnout základní péči</p> <ul style="list-style-type: none"> - zvládnout zdravotní stav dítěte - naučit dítě pečovat o sebe - zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte - zabezpečit dostatečný příjem rodiny <p>Zajistit dítěti bezpečí</p> <ul style="list-style-type: none"> - zajistit dítěti bezpečný domov – jistota v osoby pečující - věnovat pozornost emoční stránce osobnosti - zvládnout emoční dovednosti 	<ul style="list-style-type: none"> - biologie člověka - zdraví a nemoc - hospodaření jednotlivce a rodiny; řešení krizových finančních situací, - rodinné právo

<p>- učit dítě empatií</p> <p>- dítě milovat bezpodmínečně</p> <p>Umět dítě stimulovat</p> <p>- podporovat styk se širší rodinou i sociálním okolím a vrstevníky</p> <p>- zajistit podporující výchovu</p> <p>- poskytnout možnost přiměřené socializace</p> <p>- vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli</p> <p>- naučit dítě přijímat své tělo</p> <p>- vést dítě k sebevzdělávání</p> <p>Zajistit dítěti stabilitu</p> <p>- vytvořit kvalitní vztahy v rodině</p> <p>- vytvořit hodnotový systém rodiny</p> <p>- schopnost zvládnout sebeovládání</p> <p>Zvládnout vedení dítěte (výchovní styl, odměny a tresty)</p>	<p>- odpovědnost, slušnost, optimismus a dobrý vztah k lidem jako základ demokratického soužití v rodině i v širší komunitě</p> <p>- duševní zdraví a rozvoj osobnosti; sociální dovednosti</p> <p>- pohybové aktivity, výživa, stravovací návyky, rizikové chování, lidská sexualita</p> <p>- mít odpovědný postoj k vlastní profesní budoucnosti, a tedy i vzdělávání; uvědomovat si význam celoživotního učení a být připraveni přizpůsobovat se měnícím se pracovním podmínkám</p> <p>- partnerské vztahy</p> <p>- postavení mužů a žen v rodině a ve společnosti</p> <p>- manželé a partneři; děti v rodině, domácí násilí</p>
--	--

<ul style="list-style-type: none"> - zvládnout komunikační dovednosti - aktivní naslouchání - důslednost ve výchově - laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru) - trestat přiměřeně bez ponižování	<p>- komunikace, vyjednávání, řešení konfliktů</p>
--	---

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Výzkum se zabývá zjišťováním, zda v ŠVP pro střední odborné školství - učňovské i maturitní jsou obsaženy rodičovské kompetence, jejich kategorie nebo kategorie jim podobné. Zajímá mě, zda žáci mají povědomí o rodičovských kompetencích a zda by měli zájem o předmět, kde by se je naučili. To bylo zjišťováno dotazníkovým šetřením. V další fázi byl připraven experiment. Dále je představen cíl práce, dílčí cíle, metody sběru a zpracování dat.

4.1 Cíl práce

Cílem práce je v souladu vymezenými teoretickými východisky analyzovat ŠVP pro obory vzdělání s výučním listem a obory vzdělání maturitní z pohledu rodičovských kompetencí, zmapovat informovanost žáků v této oblasti a zjistit zájem žáků o předmět, který by se zabýval rodinou a rodičovskými kompetencemi a na základě zjištění výsledků navrhnout doporučení pro praxi.

4.2 Dílčí cíle

Cíl práce je rozpracován do podoby dílčích cílů:

- analyzovat ŠVP pro obory vzdělání s výučním listem Prodavač, Truhlář a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením Obchodník a Gastronomie
- metodou dotazníkového šetření zmapovat informovanost žáků v oblasti rodičovských kompetencí
- na základě zjištěných výsledků realizovat experiment – formou Projektu rodinné výchovy
- na základě realizace posttestu zmapovat povědomí žáků o některých rodičovských kompetencích a zjistit rozdíly v informovanosti žáků v experimentální a kontrolní skupině
- navrhnout doporučení pro praxi

4.3 Výzkumná otázky a hypotézy

V souladu s cílem práce a dílčími cíly byly stanoveny výzkumné otázky a hypotézy.

Výzkumné otázky:

Jsou v konkrétních ŠVP rozpracovány rodičovské kompetence a jejich kategorie?

Mají žáci SOU a SOŠ zájem o předmět , který by se zabýval rodinou a rodičovskými kompetencemi?

Mají žáci SOU a SOŠ vědomosti o rodičovských kompetencích?

Mají žáci SOU a SOŠ povědomí o základních potřebách dítěte?

Je Projekt rodinné výchovy přínosný pro žáky v oblasti informovanosti o některých rodičovských kompetencích a základních potřebách dítěte?

Hypotézy:

H₀: Žáci, kteří absolvovali Projekt rodinné výchovy, nedosahují statisticky vyšší úrovně ve vědomostech o rodičovských kompetencích a povědomí o základních potřebách dětí, než žáci, kteří projekt neabsolvovali.

H_A: Žáci, kteří absolvovali Projekt rodinné výchovy, dosahují statisticky vyšší úrovně ve vědomostech o rodičovských kompetencích a povědomí o základních potřebách dětí, než žáci, kteří projekt neabsolvovali.

4.4 Výzkumné metody

Vzhledem k cíli práce a k hledání odpovědí na výzkumné otázky byl zvolen kvantitativní druh výzkumu. Jako metody byly zvoleny – analýza dokumentů, dotazník pro žáky a experiment.

Abych dokázala objektivně posoudit výskyt rodičovských kompetencí ve školních dokumentech – zvolila jsem analýzu ŠVP. Vědomosti o rodičovských kompetencí u žáků bylo potřeba zjistit dotazníkovým šetřením. Experiment jsem použila proto, abych zvýšila informovanost žáků o rodičovských kompetencích a o základních potřebách dítěte a zjistila rozdíl mezi experimentální a kontrolní skupinou v posttestu.

4.4.1 Analýza dokumentů – Školský vzdělávací program

U kvantitativní analýzy je obsah textu, který je sám o sobě kvalitativní (slova, věty, témata), převeden na kvantitativní míru, jak uvádí Gavora. (2000)

V RVP byly v textu vyhledávány významové jednotky, což byla témata, která jsou stejná nebo podobná s rodičovskými kompetencemi, které jsou popsány v kapitole 2.2.

Z RVP se vytváří konkrétní ŠVP pro jednotlivé obory vzdělání. ŠVP mi posloužily jako základní soubory, kde byly vyhledávány jednotlivé kategorie rodičovských kompetencí a jejich zařazení do konkrétních předmětů.

Kerlinger uvádí, že *„je potřeba splnit jisté podmínky, aby se kvantifikace mohla realizovat. Smí se kvantifikovat jen ty kategorie, jejichž výskyt je dostatečný. Jde-li o málo frekventovanou kategorii, tj. pokud se jevy nevyskytují v každé ze zkoumaných kategorií v dostatečném množství, neumožňuje to statistické zevšeobecnování. Mnohé obsahové analýzy neplní tuto podmínku, a proto v těchto případech můžeme hovořit jen o explorativním použití obsahové analýzy“*. (in Gavora, 2000, s. 120)

Pro sběr dat byla využita analýza ŠVP - celkem čtyřech oborů vzdělání.

Pro účely této diplomové práce byla zvolena explorativní - zkusmá forma obsahové analýzy, protože se jednotlivé kategorie nevyskytují dostatečně a nelze je statisticky zevšeobecnovat.

Zpracování dat bylo tedy provedeno pouze slovním shrnutím.

Jak jsem se již zmiňovala, jednotlivé kategorie rodičovských kompetencí se v dokumentech nevyskytují, vyhledávala jsem proto pouze jim podobná. Bylo by rovněž zajímavé zkoumat hodinovou dotaci jednotlivých kategorií rodičovských kompetencí, ale to nelze z ŠVP, protože by bylo nutné nahlídnout do konkrétních tematických plánů jednotlivých předmětů a vyučujících.

4.4.2 Dotazníkové šetření pro žáky

Gavora (2000) vymezuje dotazníkový výzkumný nástroj jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Je to soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, na které respondent odpovídá. Položky (otázky) dotazníku lze třídit, podle kritérií a cílů šetření.

Pro sběr dat v této části výzkumu byl využit dotazník pro žáky.

Samotné administraci dotazníků předcházelo vysvětlení záměru a požádání vedení školy, o možnost uskutečnit na jejich školách dotazníkové šetření. Administraci jsem zajistila na Střední škole obchodu služeb já a na Střední odborné škole J. Sousedíka ji provedla školní psycholožka.

Zpracování dat z dotazníku bylo provedeno tabulkami četností a grafy.

Dotazník pro žáky obsahoval úvodní, pro respondenty informativní text, dále jsem získala informace o pohlaví, zařazení do ročníku a typu rodiny, ze které pochází.

Položka 2. je dichotomická a slouží ke zjištění, zda by žáci na střední škole uvítali předmět, který je vychovával k partnerství, sexualitě a rodičovství.

Položka 3. a) - 3. t) - jsou otázky dichotomické a získala jsem informace o tom, co se na střední škole žáci učí o jednotlivých kategoriích rodičovských kompetencí.

Položka 5. - položka je otevřená a dotazuje se respondentů, v jakých předmětech se o rodině učí.

Položky 7. a 8. – jsou otázky polootevřené a zjišťují povědomí žáků o dovednostech důležitých jak v partnerství, rodičovství ale i v pracovním procesu.

Položky 6. a 9. - slouží k zjištění vztahu mezi respondentem a rodiči a otevřenou otázkou je možnost napsat, jak by se měli rodiče chovat.

4.4.3 Experiment

„Experiment je výzkumná metoda, jejíž síla spočívá v možnosti manipulování s proměnnými. Experimentátor zasahuje do proměnných, což mu umožňuje odhalovat hlubší kauzální souvislosti, než je tomu u deskriptivních metod.“ (Gavora 2000, s. 125)

Experiment jsem si rozvrhla podle experimentálního plánu. V závěru, po experimentálním působení bude zadán subjektům **závěrečný test – posttestu, který sloužil jako sběr dat.**

„Nezávisle proměnná je proměnná, kterou výzkumník manipuluje v experimentální skupině a nechává ji nedotknutou v kontrolní skupině. Závisle proměnná se považuje za následek vlivu nezávisle proměnné.“ (Gavora, 2000, s. 125)

Experiment byl zařazen jako další metoda sběru dat a slouží jak ke zvýšení informovanosti žáků, tak díky posttestu k posouzení rozdílů ve vědomostech mezi experimentální a kontrolní skupinou. Experiment společně s analýzou ŠVP a dotazníkovým šetřením vytvoří ucelenější pohled na rodičovské kompetence ve středním odborném školství.

Zpracování dat z posttestu bylo provedeno pomocí U-testu Manna a Whitneyho pro skupiny s velkou četností.

Experiment proběhl formou realizace **Projektu rodinná výchova**, ve třídě EP 1, což je první ročník maturitního oboru Ekonomika a podnikání na Střední škole obchodu a služeb Vsetín. Požádala jsem vedení školy o možnost vykonat projekt. Bylo mi to umožněno a s projektem jsem obeznámila i třídní učitelku vybrané třídy. Žákům jsem objasnila účel projektu a také můj názor na potřebnost výchovy k rodičovství. Bylo pro mne bylo velkým překvapením, že tři žáci ze třídy se mi v průběhu experimentu svěřili se svou osobní zkušeností ze své rodiny. Dva chlapci nevyrostají s rodiči vůbec a jeden pouze s otcem. Tyto příběhy by byly rovněž zajímavými kazuistikami, které ale v této práci nelze popisovat. Projekt byl prováděn formou čtyř bloků, kde v každém bylo probíráno jedna téma.

I. BLOK – Volba partnera, manželství, řešení problémů v manželství i po rozvodu

Oslovila jsem paní ředitelku Mgr. Marii Sítkovou z Poradny pro rodičovství, manželství a mezilidské vztahy ve Vsetíně, popsala jak je důležité věnovat pozornost i rodině, ze které partner pochází. Žáky zaujala zejména tématem volba vhodného životního partnera a skutečnými případy. Paní ředitelka vysvětlila řešení problémů v manželství i po jeho zániku a tím také představila práci poradny.

II. BLOK – Rodičovství – vývojová psychologie – do tří let

V tomto bloku jsem se já snažila žákům vysvětlit plánované rodičovství a přiblížit vývoj dítěte v prenatální období i pomocí prezentace. Dítě do tří let, jeho růst fyzický, psychický i sociální, důležitost tohoto období pro celý následující život, bylo téma druhé části přednášky.

III. BLOK – Policie ČR –rodinné právo, neplnění rodičovských funkcí

Po domluvě s preventivně informační skupinou Policie České republiky proběhl třetí blok s nrap. Ludmilou Brousilovou. Myslím, že pro žáky to byl neobyčejný zážitek, uniforma policie v nich vzbuzovala respekt, nicméně paní nadpraporčice dokázala navázat kontakt a prolomit bariéru v komunikaci. Při popisu skutečných případů, které policie na Vsetínsku řeší si žáci uvědomili důsledky neplnění rodičovských povinností. Pro velký zájem žáků jsem domluvila další společné setkání na měsíc květen.

IV. BLOK – Sexuální výchova, nechtěné těhotenství - možnosti řešení, náhradní rodinná péče

V posledním bloku jsem opět já navázala na plánované rodičovství z bloku II. a s tím spojené odpovědné sexuální chování. Další náplní bloku bylo hledat odpovědi na otázku, co dělat v případě nechtěného těhotenství. Žákům byl promítnut krátký dokument o potratech.

Po absolvování Projektu rodinná výchova byl zadán Oběma skupinám posttest (viz příloha P III. A P IV.).

4.5 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl vybrán v rámci metod sběru dat následovně:

Výzkumný vzorek pro analýzu dokumentů - ŠVP

Výzkumný vzorek pro analýzu dokumentů byly vybrány ŠVP pro obory vzdělání s výučním listem Prodavač, Truhlář a pro obory vzdělání s maturitním vysvědčením Obchodník a Gastronomie. Pro představu o rozpracovanosti ŠVP je to dostatečný vzorek, protože všeobecně vzdělávací předměty jsou vždy stejné pro všechny obory jak učňovské tak i maturitní.

Výzkumný vzorek pro dotazníkové šetření - žáci

Výzkumný vzorek byl vybrán záměrně. Jako reprezentativní vzorek jsem vybrala žáky středních škol ve Vsetíně, ve kterých jsem v bakalářské práci zjistila největší počet žáků se syndromem CAN, tedy žáci Střední školy obchodu a služeb Vsetín a Střední odborné školy J. Sousedíka. Administrace byla provedena u třetích a čtvrtých ročníků oborů vzdělání učňovských i maturitních. Celkem se šetření zúčastnilo 95 respondentů.

Výzkumný vzorek pro experiment

Pro experiment jsem vybrala co nejvíce rovnocenné skupiny subjektů, jak uvádí Gavora (2000) – byly to dvě třídy jedné školy, stejného typu studia, jednoho ročníku. Experiment – Projekt rodinné výchovy probíhal na Střední škole obchodu a služeb Vsetín u žáků dvou tříd prvního ročníku maturitního oboru.

Experimentální plán

Rozhodla jsem se použít experiment s použitím posttestu, protože skupiny jsou rovnocenné.

Tabulka 3: *Experimentální plán*

Skupina	Pretest	Působení projektu	Posttest
experimentální	ne	ano	ano
kontrolní	ne	ne	ano

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Na základě rozborů jednotlivých metod jsou v této kapitole konstatovány výsledky výzkumu – analýzy ŠVP, dotazníkového šetření u žáků a experimentu.

5.1 Výsledky analýzy dokumentů – ŠVP

V rodičovské kompetenci **Schopnost zvládnout základní péči** se první a druhá kategorie - *zvládnout zdravotní stav dítěte a naučit dítě pečovat o sebe* - vyskytuje ve všech čtyřech oborech, a to v oboru:

Obchodník, v předmětu   Základy přírodních věd

Prodavač, v předmětu   Zdravověda

Gastronomie, v předmětu   Biologie

Truhlář, v předmětu   Biologie

Další kategorie - *zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte* – se nevyskytuje v žádném předmětu.

Poslední kategorie - *zabezpečit dostatečný příjem rodiny* se nachází v oboru:

Obchodník, v předmětu   Nauka o společnosti, Aplikovaná psychologie

Prodavač, v předmětu   Občanská nauka

Gastronomie, v předmětu   Občanská nauka

Truhlář, v předmětu   Občanská nauka

V rodičovské kompetenci **Zajistit dítěti bezpečí** se první kategorie - *zajistit dítěti bezpečný domov - jistota v osoby pečující*, vyskytuje v oboru:

Obchodník, v předmětu   Nauka o společnosti

Prodavač, v předmětu   Občanská nauka

Gastronomie, v předmětu   Občanská nauka

Truhlář, v předmětu   Občanská nauka

Zbylé čtyři kategorie - *věnovat pozornost emoční stránce osobnosti, zvládnout emoční dovednosti, učit dítě empatii a dítě milovat bezpodmínečně*, se nevyskytují vůbec.

V další rodičovská kompetenci **Umět dítě stimulovat** se vyskytuje kategorie - *podporovat styk se širší rodinou i sociálním okolím a vrstevníky* v oboru:

Obchodník, v předmětu   Nauka o společnosti, Aplikovaná psychologie

Prodavač, v předmětu   Psychologie prodeje

Truhlář, v předmětu   Občanská nauka

Následující dvě kategorie - *zajistit podporující výchovu, poskytnout možnost přiměřené socializace*, v žádném z předmětů.

Další z kategorií - *vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli*, lze najít v oboru:

Obchodník, v předmětu   Aplikovaná psychologie, Tělesná výchova

Prodavač, v předmětu   Tělesná výchova

Gastronomie, v předmětu   Tělesná výchova

Truhlář, v předmětu   Tělesná výchova

A další kategorie - *naučit dítě přijímat své tělo*, je zastoupeno v v oboru:

Obchodník, v předmětu   Základy přírodních věd, Tělesná výchova

Prodavač, v předmětu   Zdravověda, Tělesná výchova

Gastronomie, v předmětu   Biologie, Tělesná výchova

Truhlář, v předmětu   Biologie, Tělesná výchova

Poslední kategorie - *vést dítě k sebevzdělávání*, najdeme pouze v oboru:

Obchodník, v předmětu   Nauka o společnosti

Prodavač, v předmětu   Občanská nauka

V rodičovské kompetenci **Zajistit dítěti stabilitu** jsou zastoupeny všechny kategorie v některém z předmětů: - vytvořit kvalitní vztahy v rodině, - vytvořit hodnotový systém rodiny, - schopnost zvládnout sebeovládání, v oborech:

Obchodník , v předmětu	Nauka o společnosti
Prodavač , v předmětu	Občanská nauka, Psychologie prodeje
Gastronomie , v předmětu	Občanská nauka
Truhlář , v předmětu	Občanská nauka

Poslední z rodičovských kompetencí **Zvládnout vedení dítěte** (výchovní styl, odměny a tresty) a její první kategorie - zvládnout komunikační dovednosti - aktivní naslouchání, se objevuje opět jen v jedné škole ve dvou oborech:

Obchodník , v předmětu	Nauka o společnosti, Aplikovaná psychologie
Prodavač , v předmětu	Psychologie prodeje

Zbývající tři kategorie - důslednost ve výchově, laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru) a trestat přiměřeně bez ponižování, se nevyskytují v žádném sledovaném ŠVP.

Obecně lze konstatovat, že začlenění rodičovských kompetencí do rámcových vzdělávacích programů a následně do školských vzdělávacích plánů je nízká. Je třeba mít na paměti i to, že mnohé kategorie jsou pouze podobné, což ještě snižuje už tak malou míru začlenění rodičovských kompetencí do ŠVP.

Na výzkumnou otázku, zda jsou v konkrétních ŠVP rozpracovány rodičovské kompetence a jejich kategorie, odpověď zní, **míra začlenění rodičovských kompetencí do ŠVP SOU a SOŠ je nízká.**

5.2 Výsledky dotazníků pro žáky - tabulky četností a grafy

Položka 2. - slouží ke zjištění, zda by žáci na střední škole uvítali předmět, který je vychovával k partnerství, sexualitě a rodičovství.

2. Přivítal/a byste na střední škole předmět, ve kterém by se výchova k partnerství, sexualitě a rodičovství vyučovala?

Položka 3. a) - 3. t) - jsou otázky uzavřené a získala jsem informaci o tom, co se na střední škole žáci učí o jednotlivých kategoriích rodičovských kompetencí.

3. Na SŠ se učíte o rodině. O kterých z následujících povinností rodičů se učíte?

- a) zvládnout zdravotní stav dítěte
- b) naučit dítě pečovat o sebe
- c) zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte
- d) zabezpečit dostatečný příjem rodiny
- e) zajistit dítěti bezpečný domov – jistota v osoby pečující
- f) věnovat pozornost emoční stránce osobnosti
- g) zvládnout své emoce
- h) dítě milovat bezpodmínečně
- i) podporovat styk se širší rodinou i sociálním okolím a vrstevníky
- j) zajistit podporující výchovu
- k) vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli
- l) naučit dítě přijímat své tělo
- m) vést dítě k sebevzdělávání
- n) vytvořit kvalitní vztahy v rodině
- o) schopnost zvládnout sebeovládání
- p) zvládnout komunikaci v rodině

- r) důslednost ve výchově
- s) laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru)
- t) trestat přiměřeně bez ponižování

Položka 5. - položka je otevřená a dotazuje se respondentů, v jakých předmětech se o rodině učí.

Ve kterých předmětech se na střední škole učíte o rodině?

Položky 7. a 8. - zjišťují povědomí žáků o dovednostech důležitých jak v partnerství, rodičovství ale i v pracovním procesu.

7. Víte, co je aktivní naslouchání?

8. Víte, co je empatie?

Položky 6. a 9. - slouží k zjištění vztahu mezi respondentem a rodiči a otevřenou otázkou je možnost napsat, jak by se měli rodiče chovat.

6. Jak se k Vám doma chovají?

a) povídáte si s rodiči často (3 x do týdne a více)

b) poslouchají Vás, když jim něco říkáte

c) podporují Vás v tom, co chcete dělat

d) ponižují Vás rodiče

9. Jak byste chtěli, aby se k Vám rodiče chovali?

Rozbor otázek

Tabulka 4: Počet respondentů SŠOS

Počet respondentů SŠOS	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Dívky	41	34
Chlapci	8	16

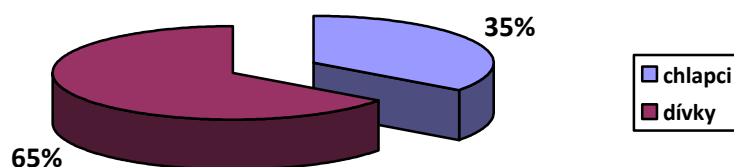
Tabulka 5: Počet respondentů SOŠ:

Počet respondentů SOŠ	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Dívky	21	46
Chlapci	25	54

Tabulka 6: Počet respondentů celkem

Počet respondentů celkem	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Dívky	62	65
Chlapci	33	35

Obrázek 1: Graf 1 - Počet respondentů celkem

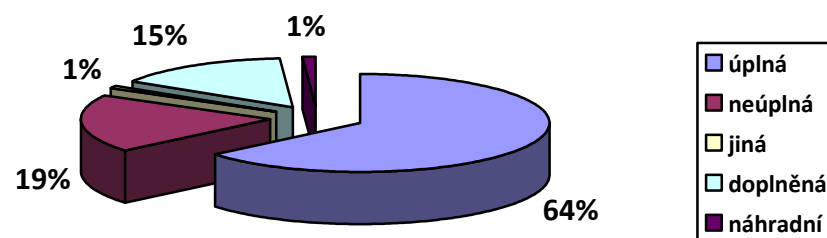
Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 95 respondentů, z toho 62 dívek a 33 chlapců.

Otázka č. 1.

Tabulka 7: Rodina respondentů

Rodina respondenta	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Úplná	61	64
Neúplná	18	19
Doplněná	14	15
Náhradní	1	1
Jiná	1	1

Obrázek 2: Graf 2 - Rodina respondentů

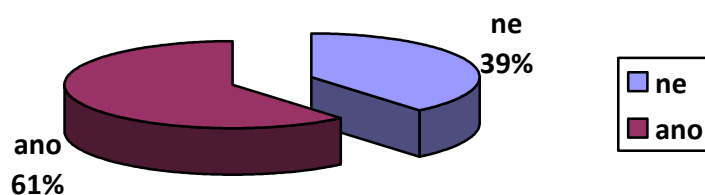

Položkou č. 1. zjišťuji, z jaké rodiny respondenti pochází. Většina žáků pochází z úplné rodiny, přesto přibližně jedna třetina vyrůstá v neúplné a doplněné.

Otázka č. 2.

Tabulka 8: *Zájem žáků o předmět o partnerství a rodičovství*

Zájem žáků o předmět o partnerství a rodičovství	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	58	61
Ne	37	39

Obrázek 3: Graf 3 - *Zájem žáků o předmět o partnerství a rodičovství*

Z výsledků dotazníku vidíme, že zájem ze strany žáků o informace partnerství, sexuality a rodičovství je poměrně velký.

Otázka č. 3.

Tabulka 9: O jakých povinnostech rodiny se na střední škole učí

O jakých povinnostech rodiny se na střed. škole učíte		Absolutní četnost		Relativní četnost (%)	
		ANO	NE	ANO	NE
a)	zvládnout zdravotní stav dítěte	12	83	12,6	87,4
b)	naučit dítě pečovat o sebe	30	65	31,5	68,5
c)	zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte	27	68	28,4	71,6
d)	zabezpečit dostatečný příjem rodiny	43	52	45,2	54,8
e)	zajistit dítěti bezp. domov – jistota v osoby pečující	37	58	39	61
f)	věnovat pozornost emoční stránce osobnosti	41	54	43	57
g)	zvládnout své emoce	49	46	51,5	48,5
h)	dítě milovat bezpodmínečně	27	68	28,4	71,6
i)	podporovat styk se širší rod. i soc. okolím a vrstev.	31	64	32,6	67,4
j)	zajistit podporující výchovu	32	63	33,6	66,4
k)	vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli	36	59	37,8	62,2
l)	naučit dítě přijímat své tělo	20	75	21	79
m)	vést dítě k sebevzdělávání	47	48	49,5	50,5
n)	vytvořit kvalitní vztahy v rodině	49	46	51,5	48,5
o)	schopnost zvládnout sebeovládání	50	45	52,6	47,4
p)	zvládnout komunikaci v rodině	44	51	46	54
r)	důslednost ve výchově	24	71	25	75
s)	laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru)	27	68	28,4	71,6
t)	trestat přiměřeně bez ponižování	20	75	21	79
Průměrná informovanost				35,7	64,3

Touto otázkou zjišťuji **jeden z dílčích cílů práce - zmapovat informovanost žáků v oblasti rodičovských kompetencí.**

Cílem těchto podotázek bylo zjistit o jakých povinnostech rodičů, se žáci na střední škole učí – otázky jsou kladeny podle jednotlivých kategorií rodičovských kompetencí.

Otázka č. 5.

Tabulka 10: *Ve kterých předmětech se žáci na střední škole učí o rodině*

Předměty	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Občanská nauka	58	61
Psychologie	7	7,4
Společenská výchova	6	6,3
Rodinná výchova	1	1
V žádném	19	20

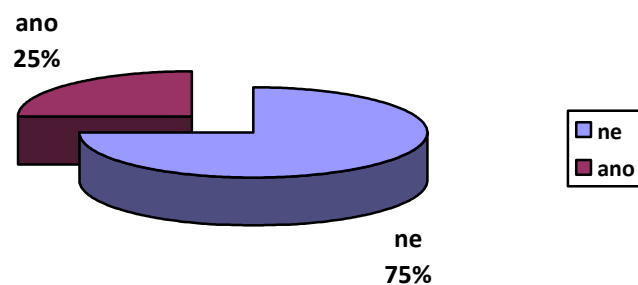
Předměty, ve kterých se žáci učí o rodině a rodičovství se liší i podle škol. Psychologie je zařazena ve čtvrtém ročníku SŠOS a Společenská výchova na SOŠ. Nejvíce respondentů uvádí předmět Občanská nauka a 20% dokonce nikde.

Otázka č. 7.

Tabulka 11: Znalost pojmu aktivní naslouchání

Znalost aktivního naslouchání	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	24	25
Ne	71	75

Obrázek 4: Graf 4 - Znalost pojmu aktivní naslouchání

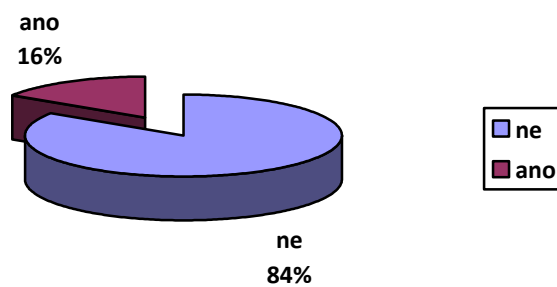
Znalost aktivního naslouchání je rovněž důležitá pro partnerství i rodičovství, proto jsem tuto položku zařadila do dotazníku, jak je vidět, znalost není vysoká.

Otázka č. 8.

Tabulka 12: Znalost pojmu empatie

Znalost empatie	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	15	15,8
Ne	80	84,2

Obrázek 5: Graf 5 - Znalost pojmu empatie

Rovněž empatie je důležitá pro vybavenost člověka v osobním i pracovním životě. Znalost pojmu, jak je z grafu zjevné, je na nízké úrovni.

Otázka č. 6.

Tabulka 13: Chování rodičů

Jak se k Vám chovají rodiče		Absolutní četnost		Relativní četnost (%)	
		ANO	NE	ANO	NE
a)	povídáte si s rodiči často (3x do týdne a více)	61	34	64	36
b)	poslouchají Vás, když jim něco říkáte	82	13	86	14
c)	podporují Vás v to, co chcete dělat	72	23	75,8	24,2
d)	ponižují Vás rodiče	5	90	5,2	94,8

Cílem této položky bylo zjistit, jak se k respondentům doma chovají. Rodiče si s dětmi povídají, ale přesto 36% dětí s rodiči nekomunikuje, je to poměrně velké číslo. Rodiče děti poslouchají a podporují, přesto téměř čtvrtina dotázaných podporu nemá. Jsem ráda, že alespoň výsledky ponižování jsou uspokojivější.

Otázka č. 9.

Tabulka 14: Jak by se měli rodiče chovat

Jak by se měli rodiče chovat	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Jako doteď	39	41
Pěkně, slušně	20	21
Aby mě víc podporovali	12	12,6
Aby mě nepodceňovali	3	3,1
Aby neopakovali co mám dělat	3	3,1

Z celkového počtu respondentů si 41% přeje, aby chování zůstalo stejné. Další častěji opakované odpovědi byla přání, aby se rodiče chovali pěkně, slušně, více je podporovali, nepodceňovali je.

Výsledky dotazníkového šetření odpovídají na **jeden z dílčích cílů práce - zmapovat informovanost žáků v oblasti rodičovských kompetencí.**

Dotazovala jsem se respondentů na rodičovské kompetence pomocí jednotlivých kategorií stanovených v podkapitole 2.2.

V tabulce 9 můžeme vidět celkovou informovanost, je uvedena jako **průměrná informovanost žáků o rodičovských kompetencích a činí 35,7 %**. Míra informovanosti tedy není vysoká.

Z výsledků šetření je zřejmé, že **by žáci uvítali na střední škole předmět, ve kterém by se učili o partnerství, sexualitě a rodičovství** – kladně se vyjádřilo 61 %. (tabulka 8)

Dotazovaní žáci nejčastěji uvádějí – 61 %, že se o rodině učí v předmětu Občanská nauka. 20 % respondentů dokonce uvádí, že se o rodině neučí v žádném předmětu, jak vidíme v tabulce 10.

Do dotazníku byly zařazeny i dvě otázky, kterými jsem zjišťovala znalost pojmů empatie a aktivní naslouchání, protože je považuji za důležité v osobním, rodinném i pracovním životě. Vzhledem k tomu, že dotazník byl určen žákům vycházejících ročníků, tedy maturantům a žákům třetího ročníku v učňovských oborech, je informovanost o empatii a aktivním naslouchání na nízké úrovni. Co je empatie neví 84,2 % a co je aktivní naslouchání neví 75 % respondentů. (tabulka 11 a 12)

64 % našich respondentů (tabulka 7) žije v rodině úplné, ale více než třetina žije v rodině neúplné, doplněné, náhradní a jiné. V souvislosti s primární rodinou mě zajímaly i vztahy mezi rodiči a dětmi, které vyšly poměrně dobře – rodiče si s dětmi často povídají, poslouchají je v rozhovoru a podporují je. (tabulka 13)

Z výsledků šetření (tabulka 14) je zřejmé, že respondenti si přejí, aby chování rodičů zůstalo stejné jako doposud ve 41 %. Zbýlých 59 % by si však přálo, aby je rodiče více podporovali a chovali se pěkně, slušně.

5.3 Výsledky experimentu - U-test Manna a Whitneyho pro testování hypotéz

Na základě výsledků analýzy ŠVP a dotazníkového šetření u žáků byl připraven experiment, který se prováděl formou Projektu rodinná výchova. Experiment proběhl ve skupinách s velkou četností.

Nezávisle proměnná:

- projekt rodinné výchovy.

Závisle proměnná:

- vědomosti v oblasti rodičovských kompetencí, které má experimentální skupina po absolvování projektu rodinné výchovy,
- vědomosti v oblasti rodičovských kompetencí kontrolní skupiny bez absolvování projektu rodinné výchovy,
- povědomí žáků o základních potřebách dětí u experimentální a kontrolní skupiny po absolvování projektu rodinné výchovy.

Na základě stanovených hypotéz byl na závěr experimentu předložen posttest skupině experimentální i kontrolní. Hladina významnosti byla zvolena 0,01. Výsledky obou skupin byly seřazeny podle velikosti do tabulky. Nejmenší dosaženou hodnotou v testu bylo 5 bodů – této hodnotě bylo přiřazeno pořadí jedna atd. Pomocí vypočítání testového kritéria U , se vypočítala normovaná náhodná veličina u . Četnost jedné skupiny je n_1 a druhé skupiny je n_2 . R_1 a R_2 je součet pořadí v první a druhé skupině.

Tabulka 15: *U- test při velkých četnostech*

Experimentální skupina		Kontrolní skupina	
Počet bodů	Pořadí	Počet bodů	Pořadí
12	9	5	1
13	14	8	2
16	21,5	10	3
17	24,5	11	5
18	27,5	11	5
18	27,5	11	5
18	27,5	12	9
18	27,5	12	9
19	30,5	12	9
19	30,5	12	9
20	32,5	13	14
20	32,5	13	14
21	35,5	13	14
21	35,5	13	14
21	35,5	14	18
21	35,5	14	18
22	40,5	14	18
22	40,5	16	21,5
22	40,5	16	21,5
22	40,5	16	21,5
22	40,5	17	24,5
22	40,5	n₂=21	R₂=256
23	44		
24	47		
24	47		
24	47		
24	47		
24	47		
25	50		
26	51		
n₁=30	R₁=1070		

Výpočet testového kritéria U , U'

$$U = 30 \cdot 21 + \frac{30 \cdot (30 + 1)}{2} - 1070 = 25$$

$$U' = 30 \cdot 21 + \frac{21 \cdot (21 + 1)}{2} - 256 = 605$$

$$U = 25$$

Výpočet normované náhodné veličiny u

$$|u| = \frac{25 - \frac{30 \cdot 21}{2}}{\sqrt{\frac{30 \cdot 21 \cdot (30 + 21 + 1)}{12}}} = -5,55$$

$$u = 5,55$$

Vypočítanou hodnotu u srovnáme s kritickou hodnotou $u_{0,01}=2,58$ pro hladinu významnosti 0,01. Protože vypočítaná hodnota u je větší než hodnota kritická pro hladinu významnosti 0,01, odmítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní.

Na základě dílčího cíle práce byl realizován Projekt rodinné výchovy. **Další z cílů práce - pomocí realizace posttestu zmapovat povědomí žáků o některých rodičovských kompetencích a zjistit rozdíly v informovanosti žáků v experimentální a kontrolní skupině** - byl splněn s následujícím výsledkem.

Z dat získaných v posttestu a výpočtem U-test Manna a Whitneyho pro testování hypotéz, bylo zjištěno, že zamítáme nulovou hypotézu a přijímáme hypotézu alternativní. **Mezi výsledky obou skupin žáků jsou tedy na hladině významnosti 0,01 statisticky významné rozdíly.**

H_A : Žáci, kteří absolvovali projekt rodinné výchovy, dosahují statisticky vyšší úrovně ve vědomostech o rodičovských kompetencích a povědomí o základních potřebách dětí, než žáci, kteří projekt neabsolvovali.

Toto zjištění dokazuje předpoklad, že když nabídneme žákům možnost získat informace z oblasti rodičovství, jejich povědomí o některých rodičovských kompetencích se pomocí prováděných aktivit zvýší.

6 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se věnuje výzkumu o znalostech rodičovských kompetencí u žáků SOU a SOŠ. Výzkum byl prováděn ve dvou školách ve Vsetíně, kde jsem v bakalářské práci zjistila největší procento žáků, kteří mají zkušenost se syndromem CAN. Jsou to střední odborné školy s obory učebními a obory vzdělání s maturitním vysvědčením. V úvodu praktické části diplomové práce byly stanoveny výzkumné otázky, na které zde nalezneme odpovědi.

Jsou v konkrétních ŠVP rozpracovány rodičovské kompetence a jejich kategorie?

Z výsledků analýzy školských vzdělávacích plánů vyplývá, že **rozpracovanost rodičovských kompetencí v těchto dokumentech je nízká**. Jednotlivé kategorie rodičovských kompetencí nejsou v RVP ani ŠVP pro SOU a SOŠ zakomponovány vůbec. Navíc se v ŠVP vůbec neklade důraz na emocionální stránku osobnosti, vše je orientováno pouze na fyzickou stránku osobnosti nebo právní rozměr.

Mají žáci SOU a SOŠ vědomosti o rodičovských kompetencích?

Mají žáci SOU a SOŠ povědomí o základních potřebách dítěte?

Z výsledků dotazníkového šetření u žáků vyplývá, že **míra informovanosti o rodičovských kompetencích a základních potřebách dítěte po celou dobu studia SOU a SOŠ je nízká**.

Mají žáci SOU a SOŠ zájem o předmět, který by se zabýval rodinou a rodičovskými kompetencemi?

Žáci by přivítali na střední škole předmět, ve kterém by se učili o partnerství a rodičovství.

Je Projekt rodinné výchovy přínosný pro žáky v oblasti informovanosti o některých rodičovských kompetencích a základních potřebách dítěte?

Zařazením Projektu rodinná výchova se potvrdilo, že **žáci, kteří absolvovali Projekt rodinné výchovy, dosahují statisticky vyšší úrovně ve vědomostech o některých rodičovských kompetencích a povědomí o základních potřebách dětí, než žáci, kteří projekt neabsolvovali**.

Shrnutím výsledků je i zjištění, že cíl praktické části diplomové práce byl splněn.

6.1 Doporučení pro praxi

Z výše prezentovaných výsledků a jejich shrnutí je patrné, že při absenci rodičovských kompetencí v RVP a následně i v ŠVP je informovanost žáků nízká. Zařazením krátkého projektu a srovnáním experimentální a kontrolní skupiny žáků je statisticky významný rozdíl ve vědomostech o rodičovských kompetencích a povědomí o základních potřebách dítěte.

Jednou z možností nápravy je přehodnocení RVP pro SOU a SOŠ a zařazení rodičovských kompetencí do jeho osnov. Pravděpodobně je tento můj návrh troufalý, ale za odbornou diskuzi by to jistě stálo. Domnívám se, že by bylo ideální využít jednu hodinu týdně, což je 33 hodin za celý školní rok a věnovat je předmětu Rodinná výchova (název může být jiný, jde o obsah). Součástí výchovy by bylo v návaznosti na základní vzdělání naučit žáky odpovědnému přístupu k sexualitě, partnerským vztahům obecně a k výběru životního partnera, plánovanému rodičovství, vývojové psychologii a potřebám dítěte.

Další možností by bylo zařazení podobného projektu do výuky občanské nauky podle metodiky z této práce (doporučila bych jeho rozšíření o další bloky).

Obě tyto možnosti mají významný preventivní charakter.

Čtenáři této práce se mohou nabízet otázky:

Má být výchova povinná nebo volitelná?

Má být zařazena do jednoho nebo více ročníků?

Kdo bude aprobovaně tento předmět vyučovat nebo lektorovat?

Má být výchova pojímaná jako soubor poznatků nebo se interaktivně snažit měnit výchovné stereotypy, chování, postoje?

Odpovědi lze hledat, ale přesahují rámec této práce.

ZÁVĚR

Téma diplomové práce o problematice výchovy k rodičovství žáků SOU a SOŠ pojmenovává oblast problému, analyzuje ho a navrhuje možné řešení. Specifikuje nejslabší místo problému, což jsou RVP. Zda tato práce přispěje k vyřešení problému nevím, protože výchova je daleko složitější a náročnější, než vzdělávání.

Jak jsem se již v úvodu zmínila, v bakalářské práci jsem zjistila, že se syndromem CAN se nejvíce setkaly děti, které navštěvují SOU a SOŠ.

Rodiče, kteří svým dětem nejčastěji způsobovali zanedbávání, zneužívání nebo týrání, mají vzdělání získané na SOU a to až 60 % a 31 % rodičů má vzdělání středoškolské s maturitou.

Cílem práce bylo poskytnout teoretická východiska pro praktickou část a pomocí výzkumných metod zjistit kolik prostoru je tématu rodičovské kompetence věnováno ve školních vzdělávacích dokumentech a jaká je informovanost žáků v oblasti rodičovství.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že na SOU a SOŠ žáci nedostanou tolik potřebné informace o rodičovských kompetencích, potřebách dítěte, prostě o fungování rodiny. Realizací Projektu rodinné výchovy bylo zjištěno, že žáci, kteří projekt absolvovali, dosahují statisticky významný rozdíl ve vědomostech než žáci, kteří projekt neabsolvovali.

Jaký domov vytvoří svým dětem rodiče, kteří jsou poznamenáni syndromem CAN? Jaké vzorce chování si jejich děti do budoucího života odnesou? Jak budou oni vychovávat své děti, když víme, že funguje transgenerační přenos? Kde se dozví o tom, že děti potřebují v jednotlivých obdobích vývoje různé stimuly, atd.?

Žáci tohoto typu škol se stávají rodiči daleko dříve, než žáci například gymnázií, průmyslových a vysokých škol. Rovněž většina těchto žáků nejsou studijní typy a ani se příliš nezabývají samostudiem, sebevzděláváním. Berou život tak jak jde, plánování budoucnosti jim také dělá potíže.

Zamýšlím se nad tím, jak by se dal alespoň částečně jejich handicap kompenzovat. Východisko opravdu vidím ve školství. Škola je k tomu přímo předurčena.

Jak je možné, že v RVP pro odborné školství není jedna jediná zmínka o tom, že chceme vychovat nejen budoucí odborníky, ale i budoucí rodiče?

Já si myslím, že pokud je dospělý člověk – rodič vnímavý, pozorný a empatický, bude z něho i dobrý odborník, protože tyto vlastnosti jsou ceněné a potřebné i pro plnění pracovních povinností.

Ze své vlastní zkušenosti rodiče vím, jak je těžké a náročné vychovávat dítě. Jak je asi těžká výchova dětí, když chybí rodiče, jeden z rodičů nebo jsou rodiče příliš mladí. Nebo jsou děti z nechtěného těhotenství, nebo péče jednoduše nebyla úplná či byla přímo zanedbávající?

Všechny tyto děti chodí do školy a zde by se měly dozvědět o tom, co je správné, jaké to může být krásné být rodičem, a že lze vychovávat bez trestů si možná ani nedovedou představit. Stejně jako být rovnocenným partnerem svým rodičům a pociťovat onu bezpodmínečnou lásku agapé, rovněž ne.

Nedává jim tyto dovednosti rodina, nedostanou ani informace ve škole a sebevzdělávání je na slabé úrovni... Kde tedy?

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1407-3.
- [2] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-85931-79-6.
- [3] HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-569-1.
- [4] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu, základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1369-4.
- [5] HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-327-7.
- [6] KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: SLON, 2008, ISBN 978-80-86429-78-6
- [7] KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, B. *Respektovat a být respektován*. Český Těšín: Finidr, 2008, ISBN 978-80-9040300-0-0 .
- [8] MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80 -7367-504 -2.
- [9] MATĚJČEK, Z., *Co kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80 -7178-85-5.
- [10] MATĚJČEK, Z., *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986.
- [11] MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997, ISBN 80-85121-89-1.
- [12] MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Olomouc: Panorama, 1986.

- [13] MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, ISBN 978-80-86429-87-7.
- [14] MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Slon, 2002, ISBN 978-80-86429-05-9.
- [15] POSSE, R., MELGOSA, J. *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orion s.r.o., 2003, ISBN 80-7172-613-3.
- [16] PREKOP, J. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-495-3.
- [17] PREKOP, J. *Empatie. Vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada, 2004, ISBN 80-247-0672-5.
- [18] RABUŠICOVÁ, M., ŠEĐOVÁ, K., TRNKOVÁ, K., ČICHÁČEK, V. *Škola a /versus/ rodina*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3598-6.
- [19] Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 66-41-L/01 Obchodník. Vydalo MŠMT dne 28.6.2007, č. j. 12 698/2007-23.
- [20] Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 66-51-H/01 Prodavač. Vydalo MŠMT dne 28.6.2007, č. j. 12 698/2007-23.
- [21] Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 65-41-H/01 Gastronomie. Vydalo MŠMT dne 28.6.2007, č. j. 12 698/2007-23.
- [22] Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání 33-56-H/01 Truhlář. Vydalo MŠMT dne 28.6.2007, č. j. 12 698/2007-23.
- [23] RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. Praha: Motto, 1993, ISBN 80-901338-4-3
- [24] ROGGE, J. U. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-330-7.
- [25] ROGGE, J. U. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha: Portál, 2002, ISBN 978-80-7367-249-2.
- [26] ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7367-124-7.
- [27] SATIROVÁ, V. *Knihy o rodině*. Český Těšín: Práh, 2006, ISBN 80-7252-150-0.
- [28] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o

právech dítěte.

- [29] SINGLY, I. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-249-1.
- [30] SVATOŠ, T. *Rodinná a sexuální výchova*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002, ISBN 80-7041-317-4.
- [31] Školský vzdělávací plán pro obor vzdělání 66-41-L/01 Obchodník, Střední škola obchodu a služeb Vsetín.
- [32] Školský vzdělávací plán pro obor vzdělání 66-51-H/01 Prodavač, Střední škola obchodu a služeb Vsetín.
- [33] Školský vzdělávací plán pro obor vzdělání 65-41-H/01 Gastronomie, Střední odborná škola J. Sousedíka.
- [34] Školský vzdělávací plán pro obor vzdělání 33-56-H/01 Truhlář, , Střední odborná škola J. Sousedíka.
- [35] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- [36] ZELENÁ, M., KLÉGROVÁ, A. *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s, 2006, ISBN 80-86991-67-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CAN	Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
EU	Evropská unie
ICT	Význam třetí zkratky.
ISCED	Mezinárodní standardní klasifikací vzdělávání
KK	Klíčové kompetence
OSN	Organizace spojených národů
RVP	Rámcové vzdělávací programy
SOS	Střední odborná škola
SOU	Střední odborné učiliště
SSOS	Střední škola obchodu a služeb
ŠVP	Školské vzdělávací plány
ZV	Základní vzdělávání

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Graf 1 - <i>Počet respondentů celkem</i>	50
Obrázek 2: Graf 2 - <i>Rodina respondenta</i>	51
Obrázek 3: Graf 3 - <i>Zájem žáků o předmět o partnerství a rodičovství</i>	52
Obrázek 4: Graf 4 - <i>Znalost pojmu aktivní naslouchání</i>	55
Obrázek 5: Graf 5 - <i>Znalost pojmu empatie</i>	56

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: <i>Vývojová období a úkoly</i>	18
Tabulka 2: <i>Rodičovské kompetence</i>	34
Tabulka 3: <i>Experimentální plán</i>	44
Tabulka 4: <i>Počet respondentů SŠOS</i>	50
Tabulka 5: <i>Počet respondentů SOŠ:</i>	50
Tabulka 6: <i>Počet respondentů celkem</i>	50
Tabulka 7: <i>Rodina respondenta</i>	51
Tabulka 8: <i>Zájem žáků o předmět o partnerství a rodičovství</i>	52
Tabulka 9: <i>O jakých povinnostech rodiny se na střední škole učí</i>	53
Tabulka 10: <i>Ve kterých předmětech se žáci na střední škole učí o rodině</i>	54
Tabulka 11: <i>Znalost pojmu aktivní naslouchání</i>	55
Tabulka 12: <i>Znalost pojmu empatie</i>	56
Tabulka 13: <i>Chování rodičů</i>	57
Tabulka 14: <i>Jak by se měli rodiče chovat</i>	57
Tabulka 15: <i>U- test při velkých četnostech</i>	60

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník pro žáky

Příloha P II: Experiment - Projekt rodinné výchovy

Příloha P III: Posttest (experimentální skupina)

Příloha P IV: Posttest (kontrolní skupina)

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY

Milí žáci,

dovoluji si Vás požádat o spolupráci při zjišťování rodičovských schopností u žáků SOU a SOŠ. V dotazníku označte křížkem vybranou odpověď. Případnou opravu proveďte začerněním chybné odpovědi a označte jinou. **Výzkum je anonymní.** Děkuji Vám za ochotu a laskavost, kterou mi odpovědným přístupem k vyplnění dotazníku prokazujete.

Pohlaví: dívka   chlapec

Ročník: třetí   čtvrtý

- 1. Žijete v rodině:** úplné (matka, otec)
- neúplné (pouze matka nebo pouze otec)
- doplněné (matka+druh nebo otec+družka)
- náhradní (pěstounská)
- jiné (uved').....

2. Přivítal/a byste na střední škole předmět, ve kterém by se výchova k partnerství, sexualitě a rodičovství vyučovala?   ano   ne

3. Na SŠ se učíte o rodině. O kterých z následujících povinností rodiny se učíte?

- a) zvládnout zdravotní stav dítěte   ano   ne
- b) naučit dítě pečovat o sebe   ano   ne
- c) zajistit bydlení přiměřené věku a potřebám dítěte   ano   ne
- d) zabezpečit dostatečný příjem rodiny   ano   ne
- e) zajistit dítěti bezpečný domov – jistota v osoby pečující   ano   ne
- f) věnovat pozornost emoční stránce osobnosti   ano   ne
- g) zvládnout své emoce   ano   ne
- h) dítě milovat bezpodmínečně   ano   ne
- i) podporovat styk se širší rodinou i sociálním okolím a vrstevníky   ano   ne
- j) zajistit podporující výchovu   ano   ne

k) vypěstovat smysl pro povinnost a pevnou vůli	☐ ano	☐ ne
l) naučit dítě přijímat své tělo	☐ ano	☐ ne
m) vést dítě k sebevzdělávání	☐ ano	☐ ne
n) vytvořit kvalitní vztahy v rodině	☐ ano	☐ ne
o) schopnost zvládnout sebeovládání	☐ ano	☐ ne
p) zvládnout komunikaci v rodině	☐ ano	☐ ne
r) důslednost ve výchově	☐ ano	☐ ne
s) laskavost ve výchově (nesnižovat sebedůvěru)	☐ ano	☐ ne
t) trestat přiměřeně bez ponižování	☐ ano	☐ ne

5. Ve kterých předmětech se na střední škole učíte o rodině?

.....

6. Jak se k Vám doma chovají?

a) povídáte si s rodiči často (3 x do týdne a více)	☐ ano	☐ ne
b) poslouchají Vás, když jim něco říkáte	☐ ano	☐ ne
c) podporují Vás v tom, co chcete dělat	☐ ano	☐ ne
d) ponižují Vás rodiče	☐ ano	☐ ne

- pokud ano, jak často .....

- jak se při ponižování cítíte .....

7. Víte, co je aktivní naslouchání? ano ne

- pokud ano, vysvětlete .....

8. Víte, co je empatie? ano ne

- pokud ano, vysvětlete .....

9. Jak byste chtěli aby se k Vám rodiče chovali?

.....

Děkuji za vyplnění a přeji Vám úspěch ve studiu a hlavně v osobním životě.

PŘÍLOHA P II: EXPERIMENT – PROJEKT RODINNÉ VÝCHOVY

I. BLOK – Volba partnera, manželství, řešení problémů v manželství i po rozvodu

Přednášející: Mgr. Marie Sítková

Délka: 2 vyučovací hodiny

II. BLOK – Rodičovství – vývojová psychologie – do tří let

Přednášející: Bc. Alena Sochorová

Délka: 2 vyučovací hodiny

III. BLOK – Policie ČR –rodinné právo, nelnění rodičovských funkcí

Přednášející: nprap. Ludmila Brousilová

Délka: 2 vyučovací hodiny

IV. BLOK – Sexuální výchova, nechtěné těhotenství - možnosti řešení,

náhradní rodinná péče

Přednášející: Bc. Alena Sochorová

Délka: 2 vyučovací hodiny

PŘÍLOHA P III: POSTTEST (EXPERIMENTÁLNÍ SKUPINA)

Milí žáci,

ve Vaší třídě byl prováděn projekt Rodinné výchovy. Absolvovali jste čtyři bloky, ve kterých jste se dozvěděli informace o volbě partnera, fungování rodiny, plánovaném rodičovství, vývojových potřebách dítěte i o možném postihu v případě, když si rodiče neplní rodičovské povinnosti. Tento test Vám předkládám jako zpětnou vazbu proto, abych zjistila přínos projektu Rodinná výchova. Rovněž Vám chci poděkovat za vstřícnost, se kterou jste k projektu Rodinné výchovy přistupovali, za aktivitu, ochotu a vzorné chování.

Jsem dívka

Jsem chlapec

1.) Myslíte si, že je potřebné dovédat se informace o volbě partnera?

- a) ano
- b) ne, mám svou hlavu a vím co chci
- c) nevím

2.) Při výběru partnera jsou „zakázané“ typy partnera. Které? (pokud víte, napište dva)

- a) .....
- b) .....
- c) nevím

3.) Budete si u svého partnera všimnout i rituály, hodnoty a postoje jeho rodičů a rodiny?

- a) ano (napište proč) .....
- d) ne (napište proč).....
- d) nevím

4.) V prenatálním období se má žena vyhýbat:

- a).....
- b) nevím

5.) Od kterého dne těhotenství začíná fungovat srdíčko plodu?

- a) v 5. týdnu
- b) ve 21. dnu
- c) v 60. dnu
- d) nevím

6.) V prenatalním období se dítě vyvíjí:

- a) fyzicky
- b) psychicky
- c) fyzicky i psychicky

7.) V kojeneckém období se dítě učí:

- a) jíst
- b) důvěře
- c) hrát si s vrstevníky

8.) Má význam povídat si a mazlit se s dítětem hned od narození?

- a) ano
- b) ne, dítě vnímá blízké lidi až od 6 měsíců
- c) nevím

9.) Kdy, ve kterém vývojovém období se klade u dítěte základ svědomí a morálních hodnot?

- a) v raném dětství
- b) ve školním věku
- c) nevím

10.) Jaké formy týrání dětí existují?

- a) .....
- b) .....
- c) .....

11.) Kdo může odhalit týrané dítě?

- a) .....
- b).....
- c).....
- d).....

12.) Na čem (na jakých pomůckách) se při vyšetřování odhaluje sexuální zneužívání u dětí?

.....

13.) Kdo se považuje za dítě?

- a) podle trestného zákona je to osoba do .....let
- b) podle zákona o soudnictví je to osoba do .....let

14.) Víte co je Klokánek?

- a) ano (pokud ano ,napište).....
- b) nevím

15.) Víte co je to empatie?

- a) ano (popište).....
- b) nevím

16.) Víte co je aktivní naslouchání ?

- a) ano (popište).....
- b) nevím

17.) Prosociální chování znamená (napište)

.....

.....

18.) Napište 3 vlastnosti rodičů, nebo to, co je podle Vás nejdůležitější při výchově dětí?

- a) .....
- b).....
- c).....

Děkuji za vyplnění testu a přeji Vám úspěch ve studiu a hlavně v osobním životě.

PŘÍLOHA P IV: POSTTEST (KONTROLNÍ SKUPINA)

Milí žáci,

předkládám Vám test z oblasti rodinné výchovy - o volbě partnera, fungování rodiny, plánovaném rodičovství, vývojových potřebách dítěte i o neplnění rodičovských povinností.

Jsem dívka

Jsem chlapec

1.)Myslíte si, že je potřebné dovédat se informace o volbě partnera?

- e) ano
- f) ne, mám svou hlavu a vím co chci
- g) nevím

2.)Při výběru partnera jsou „zakázané“ typy partnera. Které? (pokud víte, napište dva)

- e) .....
- f) .....
- g) nevím

3.)Budete si u svého partnera všimát i rituály, hodnoty a postoje jeho rodičů a rodiny?

- a) ano (napište proč) .....
- h) ne (napište proč).....
- h) nevím

4.)V prenatálním období se má žena vyhýbat:

- a).....
- b) nevím

5.)Od kterého dne těhotenství začíná fungovat srdíčko plodu?

- a) v 5. týdnu
- b) ve 21. dnu
- c) v 60. dnu
- d) nevím

6.) V prenatálním období se dítě vyvíjí:

- a) fyzicky
- b) psychicky
- c) fyzicky i psychicky

7.) V kojeneckém období se dítě učí:

- d) jíst
- e) důvěře
- f) hrát si s vrstevníky

8.) Má význam povídat si a mazlit se s dítětem hned od narození?

- a) ano
- b) ne, dítě vnímá blízké lidi až od 6 měsíců
- c) nevím

9.) Kdy, ve kterém vývojovém období se klade u dítěte základ svědomí a morálních hodnot?

- a) v raném dětství
- b) ve školním věku
- c) nevím

10.) Jaké formy týrání dětí existují?

- a) .....
- b) .....
- c) .....

11.) Kdo může odhalit týrané dítě?

- a) .....
- b).....
- c).....
- d).....

12.) Na čem (na jakých pomůckách) se při vyšetřování odhaluje sexuální zneužívání u dětí?

.....

13.) Kdo se považuje za dítě?

- a) podle trestného zákona je to osoba do .....let
- b) podle zákona o soudnictví je to osoba do .....let

14.) Víte co je Klokánek?

- a) ano (pokud ano ,napište).....
- b) nevím

15.) Víte co je to empatie?

- a) ano (popište).....
- b) nevím

16.) Víte co je aktivní naslouchání ?

- a) ano (popište).....
- b) nevím

17.) Prosociální chování znamená (napište)

.....

18.) Napište 3 vlastnosti rodičů, nebo to, co je podle Vás nejdůležitější při výchově dětí?

a) .....

b).....

c).....

Děkuji za vyplnění testu a přeji Vám úspěch ve studiu a hlavně v osobním životě.